

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR
NÉPRAJZ TANSZÉK
PÉCS

Konzulens:
Dr. Andrásfalvy Bertalan
Professor Emeritus

Visai táncélet
(A táncos és a zenész kapcsolata)

Készítette:
VARGA SÁNDOR

Pécs
2003.

I. Bevezetés

Jelen munka része egy, a tervek szerint nagyobb lélegzetű monografikus munkának¹, mely Visa tánckultúráját (az 1900-as évektől máig) és táncait mutatja majd be. A falu és a táj, valamint a vonatkozó történelmi események vázlatos bemutatása után igyekszem általános leírást adni az emberi emlékezetben még tetten érhető hagyományos visai táncélet (1900-as évek elejétől az 1960-as évekig) szereplőiről és a táncszervezésben, rendezésben és a táncalkalmak lebonyolításában játszott szerepükről. Az elemzés megértését megkönnyítendő csak a két legfontosabb és leggyakoribb táncalkalmat, a *nagy táncot* és a *kicsi táncot* mutatom be.² A leírás során képet kaphatunk a táncosok és a zenészek közötti kapcsolat „formális”, tehát a szokások és az előzetes megegyezés által szabályozott elemeiről. A dolgozat második részében kísérletet teszek a táncos-zenész interakciók, a táncfolyamaton belüli odafigyelésen alapuló „informális” elemek bemutatására.

Bár terepmunkám alatt foglalkoztam vele, „helyhiány” miatt mégsem érintem a hatvanas évek végén már megjelenő beat- ill. könnyűzenei hatásokat, a későbbi rock, magyar és román lakodalmas rock (*popular*) és disco, majd az újabb román könnyűzenei és balkáni, törökös (*mahala, manele*) zenei hatásokat és a táncéletre, és táncos-zenész kapcsolatra vonatkozó következményeiket. Említésre kerül ugyan, de bővebben nem foglalkozom a táncélettről szóló ún.: igaz történetek kérdésével sem. Ugyanígy a táncokkal és tánc típusokkal, valamint a táncstílussal, az egyéni táncalkotással kapcsolatos megfigyeléseim és gyűjtéseim is kimaradnak a jelen munkából.

Dolgozatomban meglehetősen sok, a mondandómat alátámasztó eredeti szöveg szerepel, melyek lejegyzésekor nem törekedtem nyelvészeti pontosságra, csupán a köznyelvitől eltérő kiejtési formákat tüntettem fel. A tájszókat és a táncos terminusokat kurzív betűkkel emeltem ki. Azokat a szavakat, amelyek a románból kerültek át a helyi magyar nyelvjárársba (ragadványnevek, táncterminusok stb.) a magyar helyesírás szabályai szerint írtam le, a román megfelelőjét, esetlegesen a jelentését lábjegyzetben adtam meg. A román, illetve a magyar nyelvből a helyi román nyelvhasználatba átkerült szavakat a román helyesírás szerint zárójelben adtam meg, lábjegyzetben pedig közöltem a kiejtésüket.³

---

¹ A táncszókról Békési Tímea, a gyerekjátékokról pedig Virág Rita (PTE néprajz szakos hallgatók) írnak majd.

² Egyéb táncalkalmakról lsd. : Faragó J. 1946. 5-8.o.; Kallós Z. 1964. 239-242.o.; Novák F. 2000. 40-54.o.; Pálffy Gy. 1986. 263-271.o.

³ A visai *táncon* a táncosok magyar-román keverék (saját szóhasználatuk szerint *korcs*) nyelven beszéltek egymással, a zenészekkel szinte kizárólag románul értekeztek. A román szavak helyesírásában Papp Ferenc „Karika” visai barátom volt segítségemre.

II. A faluról és lakosságáról

Visa (Vișea)⁴ kicsi falu⁵ a Mezőség nyugati peremén. Kolozsvártól légvonalban mintegy 26 km-re⁶, észak - keletre fekszik, néhány nagyobb falu (Bonchida, Zsuk illetve Kötelend) szomszédságában.⁷ 1919 előtt Kolozs vármegye alsó kerületéhez, a moci járáshoz tartozott. A falu lakossága ma körülbelül 750 fő, amelyből kb.: 460 fő református magyar és kb.: 250 fő ortodox román.⁸ A faluban élnek még ezen kívül elenyésző számban szombatosok és Jehova tanúi (nagyreszt magyarok), valamint öt ortodox-vallású cigány család. Megélhetésüket jórészt a hagyományos földművelés és állattenyésztés biztosítja, mivel buszjárat⁹, illetve közvetlen vasúti összeköttetés híján nehéz eljutni Kolozsvárra, a közeli falvakban pedig kevés a munkalehetőség.¹⁰

III. Az erdélyi Mezőségről általában

Az erdélyi Mezőség¹¹ földrajzi, történeti és néprajzi meghatározása általában gondot jelent még a szakemberek számára is¹². Erdélyi Mezőség néven hagyományosan az Erdélyi medencének a Maros és Szamos által közrefogott, mintegy 5247 négyzetkilométernyi központi halomvidékét¹³ szokás nevezni. Jellegzetes medence-dombsági táj a környező hegyvonulatok között. A Kis- és Nagyszamos, a Sajó, a Maros és az Aranyos folyók által határolt területen rövid, kis esésű, és kis vízhozamú, néhol elmocsarasodott vízfolyások hálóznak be, összekötve számos kis tavat (pl.: Cegei tóvidék)¹⁴. A török háborúk után megváltozott a lakosság etnikai összetétele (a románság túlsúlyba került) és ezzel

---

⁴ Ejtisd: Visá. Egy történeti monda szerint a szomszédos (feltehetően zsúki) gróf az elszökött és a mai Visa területén bujdosó jobbágyságot akarta visszahívni, de mivel selypített, csak annyit tudott mondani: vissza, vissza! Így maradt a falu neve Visa.

⁵ Visában 255 házzal jelzett ház illetve telek áll. Ebből 7 középület, 29 pedig lakatlan vagy csak a pusztai telek létezik. (1999-es adatfelvétel alapján) A falu tehát 219 „füstből áll”, ahogy azt a visaiak mondják.

⁶ Úton ez a távolság hozzávetőleg 40 km-re módosul.

⁷ Visával határos kisebb falvak: Gyulatelke, Marokháza, Béré.

⁸ Visszaemlékezések szerint a románok számaránya korábban sem érte el az összlakosság 1/3-át

⁹ A legközelebbi buszmegálló a Kötelendi vámnál, a Kolozsvár - szászrégeni úton, vasútállomás pedig Zsukon található.

¹⁰ A kötélendi malomban, illetve a bonchidai disznóhizlaldában dolgozók száma nem éri el a 20 főt. Visában egy református pap él a családjával, az ortodox templomba a kötélendi román pap szolgál be kéthetente. A 8 osztályos magyar iskolában tanító 5 kolozsvári tanár autóval ingázik a faluba, csakúgy, mint a holland református egyház által fizetett orvosok, akik heti egy-két alkalommal rendelkeznek itt. Román gyermekek Kötelendre járnak át iskolába.

¹¹ A továbbiakban: Mezőség

¹² vö. Tonk S. 2000.144-145. o.

¹³ 300 -500 m. magasan a tengerszint felett Lásd még: Tonk S. 2000. 144. o.

¹⁴ Dr. Kós K. 2000. I., 28-29.o.

párhuzamosan megváltozott a gazdálkodási forma is (juhtartás került előtérbe a nagyállattartással és a halászzattal szemben) - mindez megváltoztatta a vidék arculatát. A nagy összefüggő erdőségek eltűntek, a csupaszon maradt domboldalakat kikezdte az erózió. E túlnyomórészt erdőtlen dombvidék lakosságának nagy része ma földművelésből és állattenyésztésből él, amelyet a rossz minőségű termőföld, a gyakori vízhiány és aszály nehezít.¹⁵

Mezőségen, melyet városok füzére (Kolozsvár, Szamosújvár, Dézs, Beszterce, Torda, Marosvásárhely, Marosludas, Szászrégen) szegélyez és Erdély legkorábbi országútjai határolnak, mintegy 250-300 község, illetve tanya található¹⁶, melyek lakossága túlnyomórészt román, kisebb részben magyar és cigány. 1990-ig jelentős szász népesség is élt Mezőség északkeleti peremén.¹⁷ A terület nevezetes vásártartó helyei: Mocs, Búza, Nagysármás, Páncélcseh, Katona, Uzdiszentpéter és Mezőbánd.¹⁸

A Mezőségre vonatkozó szépirodalmi és szociológiai művek¹⁹, valamint személyes benyomásaim szerint is helytálló Mezőségre nézve a „holt tenger” jelző.²⁰ Az első látogatásom óta eltelt tíz évben szinte semmi sem változott. A szomszédos kalotaszegi, vagy Küküllő - menti falvakkal összehasonlítva úgy tűnik, mintha itt megállt volna az idő. Mezőség máig elzárt terület, a falvak megközelítése nehéz, középső településeit még ma is elkerülik a vasútvonalak, kevés a kiépített műút, egyéb infrastruktúrája is elmaradott.²¹ Tapasztalatom szerint a legtöbb mezőségi községben csökken a lélekszám, a lakosság fokozatosan elöregedik.²²

---

¹⁵ A mezőségi táj változásainak történelmi, etnikai és gazdálkodási vonatkozásairól bővebben lásd: Tonk S. 2000. 142-155. o.

¹⁶ vö. Dr. Kós K. 2000. II. 9.o.

¹⁷ lásd még: Dr. Kós K. 2000. I. 18.o., II. 9. o.; 1944-ig számos zsidó kereskedő- és malomtulajdonos család élt a Mezőségen, de ezen kívül örményekről (Szamosújvárt és Légenben is) van tudomásom.

¹⁸ Mezőségre vonatkozóan lásd.: Dr. Kós K. 2000. I. 11.o., II. 9-52.o.; Glatz F. (szerk.) 2001. XIII. 90-91.o.; Kósa L. - Filep A. 1982. IV. 605.o.

¹⁹ lásd. Orbán B. 1868. IV.; Petelei I. 1884.

²⁰ vö. Keszeg V. 1999. 10-11.o.

²¹ A buszjáratok a román ipar hanyatlása óta egyre ritkulnak. Visából 1998 őszén indult az utolsó autóbusz Kolozsvárra. Szembetűnő kivétel a szegényes falvak között az egykori mezőváros Szék, amely az elmúlt tíz évben rendkívül gyors és látványos fejlődésnek indult.

²² Néhány kisebb falu (Omboztelke, Körés, Mezőszava, Gyulatelke, Kisbogács, Magyarlégen, Kispulyon és Marokháza) lakosságának átlagéletkora meghaladja az 50 évet, így ezek a települések várhatóan néhány évtizeden belül elnéptelenednek.

IV. Történelmi áttekintés²³

Az Erdélybe betelepülő magyarság a Mezőségen, a helység- és határnevek tanulsága szerint, vlach (pásztor, többségében szláv) népeket talált.²⁴ *Visa* elnevezés is hasonlóan szláv eredetű személynévből keletkezett magyar névadással.²⁵ A megtelepedés után a mezőségi magyarságot sokszor háborgatták idegen hadak betörései: a 1017-ben és 1068-ban besenyők²⁶, valamint 1070-ben kunok.²⁷ 1241-ben betörték Erdélybe a tatárok, akik Beszterce és Kolozsvár irányában előrenyomulva „számlálhatatlan sokaságú magyart” mészároltak le.²⁸ A tatárjárás pusztításait²⁹ legnehezebben Mezőség heverte ki.³⁰ A pusztítások és az azokat követő betelepítések miatt első ízben változott Közép-Erdély etnikai képe. A megritkult magyarság mellé ezután az ország belsejéből kivont székelység helyett szászokat³¹ és román pásztornépeket³² telepítettek be.

A középkori mezőségi társadalomra jellemző, hogy nagy részét a honfoglaló nemzetségekből származó nemesi családok alkották, sok helyen elszaporodva, a jobbágyokat kiszorítva nemesi kúriákban éltek.³³ A kevésbé népes családok kezén is ritkán volt 10-20 falunál több, és csak a leggazdagabbak birtokoltak 20-30 falut.³⁴ Ezeken a területeken a 14. sz. folyamán ún. nemesi megyék alakultak ki (pl.: Belső-Szolnok, Doboka, Kolozs, Torda stb.³⁵) élükön a vajdával és az általa kinevezett ispánokkal, élesen elkülönülve a székelyek és szászok homogén területeitől, a „székektől”.³⁶

---

²³ Mezőség történetére vonatkozóan lsd. még: Tagányi K. - Réthy L. - Pokoly J. 1901.; Makkai L. 1942.; Mikó I. 1932.; Balázs É. 1939.; Benkő J. 1999.; illetve Wass A. 2001 (családtörténeti regény)

²⁴ Köpeczi B. (főszerk.) 1988. 301.o.; lsd. még Kiss L. 1988.

²⁵ Kiss L. 1986. II. 768.o.

²⁶ Történelmi Világlasz. 1997. 109.o. I. tábla

²⁷ Ekkor már létezett Bonchida. In: Mikó I. 1932. 27.o.

²⁸ Köpeczi B. (főszerk.) 1988. 310.o.

²⁹ Rogerius, nagyváradi kanonok mezőségi útja során legelőször Magyarfráta környékén bukkant túlélőre. In: Köpeczi B. 1988. 311.o.

³⁰ uo.

³¹ Köpeczi B. (főszerk.) 1988. 312.o.

³² uo. 313.o. és lásd. 317.o.

³³ ilyen „kuriális falu” pl.: Kide

³⁴ Mint pl.: a valószínűsíthetően az Ágmándi nemzetséghez tartozó, vagyonos Suki család is. In: Köpeczi B. (főszerk.) 1988. 325.o.

³⁵ A 14.sz. előtt öt vármegye (Szolnok, Doboka, Beszterce, Kolozs, Torda), a 14.sz.-tól hat vármegye (Belső-Szolnok, Doboka, Beszterce, Kolozs, Torda valamint Marosszék), az 1876-77-es megyei rendezések után pedig négy vármegye (Szolnok-Doboka, Beszterce-Naszód, Kolozs, Maros-Torda) között oszlott fel Mezőség területe. In: Csáky I. 1988. 88.o., 108.o., 110.o., 111.o. 114.o. és 130.o.; Jelenleg Kolozs (Cluj), Maros (Mureş) és Beszterce-Naszód (Bistriţa-Nasăud) megyék találhatók itt. In: Erdély térképe és Helységnevtára. 1993.

³⁶ Köpeczi B. (főszerk.) 1988. 325-326.o.

A 13. sz. végén újfent tatárok és kunok dúlják fel a vidéket,³⁷ ezután az erdélyi román telepek száma megszaporodik, főleg az addig lakatlan hegységekben és azok környékén.

Visa első okleveles említése 1326-ból való, amikor még csak egy erdőt jelölnek ezzel a névvel (Silva Visaerdei), lakott településként 1332-ben említik először Vizateluke, 1368-ban pedig Wisá néven. Legelső birtokosai a Suki (v. Zsuki) családból kerülnek ki.³⁸

A közép-erdélyi magyarság összefüggő tömbjét csak az 1348-49-es szörnyű pestisjárvány tudja megbontani. A munkaerőhiány miatt a hegyvidékeken élő, kevésbé sújtott és az állandó hozzávándorlással amúgy is gyarapodó románokat telepítették az elnéptelenedett falvakba. Ekkor keletkeztek a Mezőségekre jellemző, Magyar-, Oláh-, Szász- jelzővel ellátott ún. ikerfalvak.³⁹ Feltehetően Visát is érintette a pusztulás, hiszen a 1332-37-ben pápai tizedet fizető szomszédos Báré már 1411-ben lakatlan volt.⁴⁰ Mivel legelőször itt 1461-ben jeleznek ötvenedet fizető oláh-jobbágyokat, és a falu neve is csak 1467-től Oláh - Báré⁴¹, valószínűsíthető, hogy a környéken ekkor a magyar és a szász lakosság még túlsúlyban található.⁴²

A Budai Nagy Antal⁴³ - és a Dózsa-féle parasztháborúk⁴⁴ hadi eseményei egyaránt érintették Mezőséget.

1450-ben történik Visa Zsukhoz tartozó leányegyházának első említése.⁴⁵ 1467-ben a Mátyás ellen zajló főnemesi felkeléshez csatlakozott Suki család kegyvesztett lett, birtokaikat Csupor Miklós erdélyi vajda kapta meg, köztük az addig Suki Mihály birtokában lévő Visát is. 1468-ban Wyssa néven említik a falut.⁴⁶

A 15.sz. közepén a mezőségi falvakból nagy számban igyekeznek a jobbágyi terheik elől városokba, főleg Kolozsvárra menekülni. Az így elhagyott telkeket pásztorkodó románok szállták meg, aminek köszönhetően a szántóföld aránya a legelőterületekhez képest csökkent.⁴⁷

---

³⁷ uo. 319.o.

³⁸ Csánki D. 1913. V. 425.o.

³⁹ pl.: Magyarfráta határában 1391-ben Oláhfráta néven falut telepítettek. In.: u.a. 343.o.

⁴⁰ Keszeg V. 1999. 8.o.

⁴¹ Csánki D. 1913. V. 332.o.

⁴² Egy 1370-ben keltezett oklevél szerint ekkor Bonchidának még csak magyar és szász lakosai vannak. In: Mikó I. 1932. 28.o.

⁴³ Amelyhez a Suki család két tagja is csatlakozott. In: Köpeczi B. (főszerk.) 1988. 355-356.o.

⁴⁴ uo. 365.o.

⁴⁵ „Máté erdélyi püspök megengedi, hogy Visán Alsózsuk leányegyházában minden szertartás elvégezhető legyen...” idézi: Entz G. 1996. 225.o.

⁴⁶ Csánki D. 1913. 425.o.; Későbbi birtokosai: a zsolnai vagy szentmiklósi Pongrácz, Somkereki, Erdélyi, Geszti, Sándorházi vagy sándorházi Porkoláb, Ombozi vagy ombozi Kisfaludi (Haranglábi) és a ródi Cseh családok.

⁴⁷ uo. 361.o.

Az 1526-os mohácsi vészt követően az ország két részre szakadt. A török háborúk során többször is csapatfelvonulások és csaták helyszínévé válik ez a terület,⁴⁸ ahol a legnagyobb pusztítást mégis Basta generális vezényelte zsoldoscsapatok okozták 1600-1603-ban, amelyek iszonyú méretét⁴⁹ a következő adatok bizonyítják: Mezőség egyes területein a magyarság részéről 85%; szász részről 88%; román részről 45%-os a népességcsökkenés.⁵⁰ Mezőség nemzetiségeinek aránya ekkor változik meg végképpen⁵¹, hiszen 1526-ban Moldvát és Havasalföldet megszállja a török és ettől kezdve folyamatos a román néptömegek beáramlása Közép-Erdélybe.⁵²

A 16.sz-ban Kolozsvárt és környékét is eléri a református tanok, amelyek annyira gyorsan hódítanak, hogy az 1548-as tordai türelmi rendszabály Erdély valamennyi lakosának szabad vallásgyakorlatot biztosít.⁵³ Ennek ellenére szász és magyar részről történnek próbálkozások a románság vallási asszimilációjára, amelyek azonban sikertelenek maradnak, a 17-18. sz-ban a túlnyomó többségük már az egyesült görög hitet vallja.⁵⁴ Valószínűsíthetően ez idő tájt a visai magyarok is felvették a református hitet.⁵⁵

A 17. sz. elején Mezőség lakossága még sokszor szenved török és tatár betörésektől⁵⁶, pestistől és éhínségtől.⁵⁷

Oklevelek tanulsága szerint a 17.sz -tól Válaszúton, Dobokán és más nagybirtokos falu szélén már cigány telepések élnek.⁵⁸

A 15 éves háború alatt, 1657 és 1661 között több büntető hadjárat zúdult végig a Mezőségen, hatalmas vérveszteséget okozva. „... öt - hat mérföldnyire is egy faluban egy kunyhó sem volt, egy ember nem lakott, elraboltattak, levágattak és a dög miatt elhaltak.”⁵⁹

A 18. sz. első felében kuruc harcok⁶⁰, török, tatár és moldvai hadak⁶¹, valamint tizenegy pestisjárvány⁶² pusztították Mezőség lakosságát.

---

⁴⁸ uo. 415.o., 436.o.

⁴⁹ uo. 531.o.

⁵⁰ uo. 539.o.

⁵¹ Levéltári anyagok szerint a 17-18.sz. folyamán Bonchida, Borsa, Válaszút, Bádok és Csomafája lakosságában a román nevek kerülnek túlsúlyba, ugyanezt mutatják a határnevek változási is. In: Mikó I. 1932. 42.o., 45.o.

⁵² uo. 492-493.o. valamint 539.o.

⁵³ uo. 471-472.o. A reformáció során a 16.sz. második felében jelenik meg Erdélyben a szombatos vallás, melynek követői sok mezősegi faluban (legtöbbször Széken és Vajdakamaráson) is megtalálhatóak. Jellemző rájuk a sajátos hagyományú, rendkívül zárkózott életmódjuk. in.: Filep A. 1982. 80.o.

⁵⁴ Mikó I. 1932. 49-50.o.

⁵⁵ „A hitújításkor a község birtokosa két magyar kisasszony lett volna, kik a ref. vallásra térve az egyháznak az udvari kert mellett másfél holdnyi templom és temetkező helyet adtak. (...)” Az egyháznak ma is meglévő kisebb harangja 1592-ből datálódik. Az ekkor épült templomot 1802-ben újjáépítették. lásd. Incze L.(szerk.) 1887. 6-7.o.

⁵⁶ lásd. Köpeczi B. (főszerk.) 1988. 786.o.

⁵⁷ uo. 727.o.

⁵⁸ Mikó I. 1932. 46.o.

Az 1780-as évektől kisebb-nagyobb, már nemzeti jellegű jobbagymozgalmak dúlnak Erdélyben⁶³, amelyek felerősödnek az 1790-es és az 1813-1817-ig tartó ínséges időkben, majd az 1817-es úrbérrendezést követően. A mozgalmak egyik gócpontja Doboka megye és Kolozs megye keleti része.⁶⁴

A reformkor viszonylagos nyugalmat hoz erre a vidékre, a népesség száma, főleg román részről⁶⁵ hosszú századok óta először növekvő tendenciát mutat.⁶⁶

Az 1848-49-es szabadságharc előtt és alatt véres etnikai villongások több mezőségi falut is érintettek⁶⁷, többek között Válaszúton és Bonchidán és Báréban is történtek incidensek.⁶⁸

Egy 1864-es adat szerint ekkor Hetei Bakó Károly volt Visa birtokosa.⁶⁹ A kiegyezéstől számítva huzamos ideig nem történt jelentős hadi esemény illetve egyéb pusztulás ezen a tájon.⁷⁰

Az I. világháborút megelőző és az azt követő időszakban a mezőségi falvak nagy része teljesen elrománosodik.⁷¹ 1919 közepén az Erdélybe behatoló román hadtestek átvonulnak a Mezőségekre.⁷² A trianoni békeszerződésben foglaltaknak megfelelően a történeti Erdély egész területe Románia birtokába került.⁷³

Az 1940-es II. bécsi döntés értelmében Erdély északi és keleti része újból Magyarországhoz tartozott az 1944-es kivonulásig.⁷⁴ Visa is a visszacsatolt részhez tartozott. A II. világháború alatt nem zajlottak jelentős harcok a környéken, bár a visszaemlékezések szerint a román, a német és a szovjet hadsereg katonái többször fosztogattak a környéken⁷⁵

---

⁵⁹ A nagysinki országgyűlés 1664 jan.31. - feb.24.XXVIII.art.EOE 13. 291 – idézi: Köpeczi B. (főszerk.) 805-806.o.

⁶⁰ uo. 895.o., 897.o., 905-906.o.

⁶¹ uo. 974.o.

⁶² Mikó I. 1932. 28.o.

⁶³ Köpeczi B. (főszerk.) 1988. 1096.o.

⁶⁴ uo. 1137-1139.o.

⁶⁵ 1837-re Mezőségekre négy falut kivéve mindenhol laknak már románok, sőt a cigányok egy része is görög hitet vall ekkorra. In: Mikó I., 1932. 50.o.

⁶⁶ Köpeczi B. (főszerk.) 1988. 206.o., 1207.o.

⁶⁷ lásd. uo.1317.o.,1353.o., 1367.o.

⁶⁸ Mikó I. 1932. 62-63.o. ill.: Gyalay M. 1997. 549.o.

⁶⁹ „... Lovag Hetei Mlgs. Bakó Károly birtokos úr (...) ígéretett tétetett, hogy az egyháznak sajátjából egy kő iskolát építetett” ami 1870-ben el is készült. lásd. Ince L. (szerk.) 1887. 8-9.o.

⁷⁰ vö. Köpeczi B.(főszerk.) 1988. 1058-1728.o.

⁷¹ Egy, 80 Kolozs megyei és 151 Szolnok - Doboka megyei falura vonatkozó szociológiai felmérés adatai szerint a 1910-ben a vizsgált falvak 65.5 %-ában 10%-nál kevesebb volt a magyarok számaránya, 1930-ra ez az arány elérte a 78%-ot. In: Tóth P.P. 1999. 12.o.

⁷² Történelmi Világtalasz 1997. 132.o. II. tábla

⁷³ Köpeczi B. (főszerk.) 1988. 1731.o.

⁷⁴ uo. 1753.o.

⁷⁵ Tóth P.P. 1999. 8-10.o.

1945-öt követően egészen az 1989-es forradalomig kommunista rezsim volt hatalmon Romániában. Trianon és az 1989-es rendszerváltozás közötti időszakban Mezőség társadalmi képe gyökeresen megváltozott. A nagyrészt magyar nemzetiségű arisztokrácia nagy része elhagyta Erdélyt⁷⁶, köztük az utolsó birtokos, a zsuki gróf Teleki család is. 1944-ben a zsidóságot elhurcolták⁷⁷.

A magyarság lélekszáma folyamatosan csökkent⁷⁸ és csökken ma is. A falusi emberek életmódját, (így számos kulturális tényezőt is) gyökeresen megváltoztatta az 50-es években indult kollektivizálás és iparosítás, melynek során jelentős migrációs hullám indult a városok felé.⁷⁹ Különböző cigány népeségek bevándorlása, főleg a nagyobb falvakba, mint pl.: Szék, Bonchida, Ördöngösfüzes a mai napig folyamatos⁸⁰.

V. Szakirodalmi áttekintés

Mezőség, nagy kiterjedése és archaikus népi kultúrája ellenére nem tartozik a magyar néprajzi irodalom előnyben részesített területei közé. Hiánypótlónak számítanak a Dr. Kós Károly Mezőségről szóló tanulmányait összefoglaló kötetek.⁸¹ A folklorisztikai írások valamivel nagyobb arányban születtek.⁸² A magyar táncdialektusokról szóló, Martin György tollából született összefoglaló tanulmány⁸³ a Mezőséget öt kisebb tájegységre bontva mutatja be, amelyek közül hármat úgy jellemez, hogy tánc kultúrájukról még kevés az ismeretünk.⁸⁴ A környék táncéletére vonatkozó szakirodalmat⁸⁵ áttekintve azonban feltűnik az is, hogy az szinte kizárólag csak a magyarokra vonatkozóan tartalmaz adatokat, a többségben élő románságról valamint a cigány és szász népeségről csak utalásokat találunk. Ezen kívül hiányosságnak számít, hogy az eddig gyűjtött anyag nagy része még nem került feldolgozásra, kisebb részét pedig főleg formai, illetve zenei szempontból elemezték⁸⁶. Kivételt képeznek azok a leíró jellegű tanulmányok, amelyek nyilván terjedelmüknél fogva sem vállalkozhatnak

---

⁷⁶ Köpeczi B. (főszerk.) 1988. 1745.o.

⁷⁷ uo. 1757.o.

⁷⁸ A II. világháború után a románok tömegei özönlöttek városra, jelentősen javítva ezzel a magyarság számarányán. In: Mikó I. 1932. 74.o.

⁷⁹ lsd.: Keszeg V. 1999. 9.o.

⁸⁰ Cigányság számarányairól lásd. Kézdi G. - Kertesi G. 1998. 266-267.o., 281.o.290.o.

⁸¹ Dr. Kós K. 2000. I., II.

⁸² Árendás P. 1992.; Balogh I. 1996.; Busai N. 2000.; Csorba J. 2001.; Faragó J. 1946., 1947.; Faragó J. - Jagamas J. 1974.; Győri K. ; Járdányi P. 1943.; Kallós Z. 1964.; 1973.a, b; Keszeg V. 1999.; Kocsis R. 1988.; Lajtha L. 1954.a, b; Martin Gy. 1970.; 1973.; 1986.; 1997.; Nagy O. 1958.; 1976.; 1977.; Pálfy Gy. 1982.; 1987.a, b; 1988.; Virágvolgyi M. - Felföldi L. (szerk.) 2000.

⁸³ Martin Gy. 1997.

⁸⁴ vö. Martin Gy. 1997. 257.o.

⁸⁵ Táncéletről és táncos szokásokról általánosságban lásd. Pesovár E. 1997. 15-69.o.

egyed, a táncérettel kapcsolatos kulturális jelenségek⁸⁷ magyarázatára, tartalmi és funkcionális vizsgálatára. Itt nem csak a táncnak a paraszti társadalomban betöltött szerepének vizsgálatára gondolok, hanem a táncéleten belüli kulturális elemek, illetve a táncélet szereplőinek a kapcsolatára. A "részleteket" gyakran elkerülő megfigyelések következtében fontos kulturális jelenségek, mint pl.: a zenészek és a táncosok közötti kapcsolat, eddig nem kutatott, „informális” részletei maradtak figyelmen kívül. Ezek „felvillannak” ugyan a különböző táncalkalmak során, de mivel nem mindig, vagy nem teljesen tudatos cselekvések eredményei, így később, a beszélgetések során nehéz az erre vonatkozó tudati megnyilvánulásokat összegyűjteni és rendszerezni, holott ezek fontosak lennének a formai és zenei elemzéseknél is.

VI. A terepmunkáról

Visai táncosokkal 1994-ben néptáncosként ismerkedtem meg egy magyarországi útjuk során és ezen év nyarán voltam először Visában. A következő évtől kezdve már évente több alkalommal látogattam el a faluba. Először még csak érdeklődőként, Andrásfalvy Bertalan útmutatásai alapján végeztünk Békési Tímeával táncérettel kapcsolatos kérdőívezést, később pedig már néprajz szakos hallgatókként a vonatkozó szakirodalom átolvasása és levéltározás mellett rendszeres gyűjtést végeztünk⁸⁸, részt vettünk szinte minden olyan táncalkalmon, ami hagyományosnak mondható, (lakodalmak, bálók stb.) és több ízben rendeztünk táncfilmzéseket is. Az „igazi” terepmunka sem váratott sokáig magára: 1998 októberétől-1999 márciusáig, a kolozsvári Babeş - Bólyai Egyetem vendéghallgatója voltam, szállásadóim pedig Fodor János „Selyem” és felesége Erzsi néni voltak Visában. A falu és a környező települések⁸⁹ táncos kultúrájára vonatkozó legtöbb szöveges gyűjtés, helyszíni megfigyelések lejegyzett tapasztalatai, film- és hangfelvétel ebből az időből származik. Ekkor már nem csak a hagyományos táncérettel kapcsolatos adatok érdekeltek, hanem a hatvanas évektől kezdődő

---

⁸⁶ Ratkó L. 1996. 17. o.

⁸⁷ Ennek ellenére szinte minden munkában kitérnek arra a tényre, hogy a mezőségi népi kultúrát a magyar, román cigány és szász elemek egyvelege, összefonódása jellemzi.

⁸⁸ A gyűjtések során legtöbbször Békési Tímeával és Virág Ritával dolgoztam együtt. Rajtuk kívül sok egyetemi, táncos és helybeli barát segítségére támaszkodhattam.

⁸⁹ Táncokkal és táncérettel kapcsolatosan a következő mezőségi falvakban gyűjtöttem illetve filmkeztem: Csabaújfalu (Valea Unguraşului), Szépkényerűszentmárton (Sînmartin), Ördöngösfűzes (Fizeşu Gherlii), Ormány (Orman), Bonchida (Bonţida), Kisiklód (Iclozel), Szék (Sic), Boncnyíres (Bonţ), Gyulatelke (Coastă), Marokháza (Tauşeni), Béré (Bărăi), Kötelen (Gădălin), Vajdakamarás (Vaida-Cămăraş), Magyarpalatka (Pălatca), Légen (Legii), Kispulyon (Puini), Búza (Búza). Gyűjtöttem továbbá Melegföldvára (Feldioara) és Mezőgyéresre (Ghirişu Român) vonatkozó adatokat is.

tánczenei, majd beat-korszak emlékeit is gyűjtöttem és a mai táncélettel kapcsolatosan is végeztem helyszíni megfigyeléseket. Ezt a munkát azonban még nem tekintem lezártnak.

Jelen pillanatban terjedelmes anyag, mintegy 150 órányi szöveges interjú, 8000 cédula, 800 fotó, 80 órányi film és 20 órányi zenei felvétel áll rendelkezésünkre Visa és környékének egykori és mai tánckultúrájára vonatkozóan. Ezen kívül a falu történelmével, gazdaságával, társadalmával és szöveges folklórhagyományával kapcsolatos gyűjtéseket is végeztünk. A munkánk során szinte a falu összes lakosával kapcsolatba kerültünk. A konkrét adatközlők száma közel százra tehető. A gyűjtött anyag feldolgozása jelenleg folyamatban van, 2004-től valószínűleg az MTA Zenetudományi Intézetében valamint a Hagyományok Házában is megtalálható és kutatható lesz.

A gyűjtések során igyekeztem több szempontot szem előtt tartani. Először is szerettem, ha mesélnek az adatközlők és nem csak a száraz tényeket közlik. Ezzel sokkal inkább megfoghatóvá vált néhány olyan „többarcú” jelenség, amit például a „házasok részvétele a táncon”, amit a szakirodalomban nem írnak le eléggé árnyaltan. A sok felvett interjú-szöveg is ennek köszönhető, valamint az is, hogy sikerült az igaz történetek között egy speciális témát, a **táncos történeteket** felfedezni. Kéziratban több mint kétszáz ilyen történet található meg a tulajdonomban. Több alkalommal igyekeztem a táncos-zenész kapcsolatra vonatkozóan kérdéseket feltenni, esetenként megfigyelni azt. Úgy gondolom, hogy a táncos egyéniségkutatás egyik legizgalmasabb területe ez. A tánc gazdasági, társadalmi vonatkozásai is érdekeltek. Fontosnak tartottam visszamenni és újból, ugyanazoknak feltenni ugyanazt a kérdést. Az ilyen ellenőrző-gyűjtések során bebizonyosodott, hogy az emberi emlékezet eléggé ingoványos terület, így aztán kénytelen voltam egyre több, hasonló korú adatközlőt is bevonni a megkérdezettek körébe, ugyanis csak így tudtam (véltetően) releváns adatokhoz jutni. Az ilyen jellegű beszélgetések során derült fény arra is, hogy a hagyományos táncéleten belül is voltak divatok, változások és ezeket korszakokhoz lehet rendelni.

A faluban élő, vagy az érintett időszakban élt nemzetiségek közül a zsidók és a cigányok tánckultúrájával adatközlők illetve nyelvismeret hiányában csak említés szintjén foglalkoztam. A visai románok túlnyomó többsége tőrhetően beszéli a magyar nyelvet, időközben én is egyre többet megértettem az ottani román tájszólásból, szükség esetén tolmácsot vittem magammal. Azonban mindez nem volt elég ahhoz, hogy ugyanolyan „mély”, bizalmas beszélgetéseket folytassak román ismerőseimmel, mint a magyarokkal. Mivel azonban a románok táncélete számtalan ponton és időszakban teljesen összefolyt és megegyezett a magyarokéval, azt lehet mondani, hogy a kevés eltérésre kielégítően sikerült fényt deríteni.

VII. A nagytáncról⁹⁰

Az 1960-as évek közepéig – végéig a visai táncélet legjelentősebb, legtöbbször előforduló eseménye a már konfirmált *nagylegények* és *nagylányok* hétvégi⁹¹, illetve jeles alkalmakkor tartott táncmulatsága az ún.: *tánc*, vagy *nagytánc* volt. (*joc, jocu mare*⁹²). A szóbeli közlések szerint a harmincas években, valamint a II. világháború utáni néhány esztendőben volt folyamatosan külön táncuk a románoknak, egyébként csak szórványosan, általában csak ünnepek alkalmával. (Ha azok nem estek egybe a magyarok ünnepeivel.) Egyébként a faluban csak egy *magyar tánc* volt, amin a románok is részt vettek. Arra, hogy az öregeknek lett volna külön rendszeres táncmultságuk, csak egyetlen adat utal, mely szerint a harmincas évek előtt volt külön *öreg tánc*, de ezt egyetlen más adatközlő sem tudta megerősíteni. Előfordult azonban, hogy összevesztek a *gazdák* a *szegényekkel*, illetve az idősebb legények a fiatalabbakkal, ilyenkor néhány hétvégére *kettészakadt a tánc*⁹³.

A visaiak a táncrendezés szempontjából egy évben kétféle hétvégi táncalkalmat, a *nyári* és a *téli táncot* különböztetnek meg.⁹⁴

Télen a táncélet megélénkült, kevesebb munka lévén több idő maradt a szórakozásra. Ilyenkor egy hétvégén szombat este, vasárnap délután és vasárnap este is volt *tánc* a *táncos házban* (*casă de joc*⁹⁵). Szombaton délután megérkeztek⁹⁶ a zenészek⁹⁷ a faluba. A *kezesek* (*chizeș*⁹⁸) mikor meghallották a zenét a *hegy tetejéről*, eljűk mentek a faluba beereszkedő cigányoknak. Innen a kocsmába mentek, utána pedig egy *lányos házhoz* vacsorázní. Érkezésüktől kezdve a zenészek akárhová mentek a faluban, mindig zenével kísérték a *kezeseket*, így csinálva hírverést a *táncnak*.⁹⁹ Vacsora előtt és után is általában húztak *egy párt*¹⁰⁰ a háziaknak, majd a zenészek, a *kezesek* és a vacsorát adó lány, valamint az időközben hozzájuk csapódó táncosok, zenével és *rikatozva* mentek a *tánchoz*. Ilyenkor már az út két oldala megtelt *bámulókkal*. A *táncos házban* este hattól tíz óráig táncoltak, utána következett a *késői vacsora*. (Előfordult, hogy csak a *tánc* végén vacsoráztak.) Ezután éjfélkor, legkésőbb

⁹⁰ vö. Kallós Z. 1964. 237-238.o.; Novák F. 2000. 40.o.; Pálfy Gy. 1986. 263-264.o.

⁹¹ Nincs adat arról, hogy hét közben is lett volna *nagytánc*. vö.: Novák F. 2000. 40.o.

⁹² Ejtsd: zsook, zsooku máre

⁹³ Mindez a harmincas évekre és korábbra vonatkozik.

⁹⁴ vö. Pálfy Gy. 1986. 263.o.

⁹⁵ Ejtsd: kásze de zsook

⁹⁶ A zenészek általában gyalog közlekedtek, kivéve nagy hó esetén. Ilyenkor előfordult, hogy a *kezesek lószánkán* hozták és vitték őket.

⁹⁷ Helyi szóhasználatban: *cigányok*, *muzsikások* ritkán: *hangászok*.

⁹⁸ Ejtsd: kizes. A *kezesekről* bővebben: A *tánc* szervezőiről és szervezéséről c. fejezetben.

⁹⁹ Visában nem *kiáltották ki* előző nap a *táncot*, mint ahogy pl.: a szomszédos Marokházán.

¹⁰⁰ A *pár* jelentése ebben az esetben: szünettől szünetig tartó táncciklus. Bővebben lásd. A *táncokról*

egy órákor befejeződött a *tánc*. Vasárnap délben *lányos háznál* ebédelték a zenészek, délután egy órától (a templomozás után) pedig kezdődött a *tánc*, ami kb.: délután négy-öt óráig, a délutáni templomozás kezdetéig tartott. Templomozás alatt a zenészek a *táncos háznál* elfogyasztották a *vacsorát*, esetleg elmentek a *kezesekkel* a kocsmába. Este a *tánc* ismét éjjel körül a *késői vacsorával* ért véget a zenészek számára, akik ilyenkor elindultak haza, vagy lefeküdtek a szállásadójuknál. A harmincas-negyvenes években még előfordult, hogy a *tánc* után éjjel még elvitték a *kezesek* vagy az idősebb legények a zenészeket a kocsmába, és ott nekiálltak mulatni az öregekkel. Ha *beleforrósodtak a multságba*, gyakran a hétfő dél is *ottkapta őket a kocsmánál*.¹⁰¹

A **nyári** időszakban általában csak vasárnap délután volt *tánc*. A multság helyszíne egy nagyobb csűr (*šurǎ*¹⁰²), illetve az előtte elterülő udvar volt. Ilyenkor a templomozás, majd egy *lányos háznál* elfogyasztott ebéd után, kb.: egy órától tartott a *tánc* kb.: öt óráig, a csorda érkezéséig, amikor is a legtöbben hazamentek ellátni az állatokat. Eközben a zenészek a *táncos háznál* megkapták a *késői oszonnát*. A *tánc* este nyolc óráig, a *vacsoráig* tartott, amit *lányos háznál* fogyasztottak.

A nyári és a téli *táncos* időszakok között volt egy fokozatos átmenet. Amíg az idő engedte a szabad levegőn táncoltak, de október elsején már mindenképpen házban voltak. Ilyenkor a betakarítás végéig, hétvégeként csak két alkalommal, szombat este és vasárnap délután volt *tánc*. Tavasszal szintén az időjáráshoz alkalmazkodva választották meg a *tánc* helyszínét, de pünkösdkor már minden esetben csűrben táncoltak.

Táncvilági időszakok a magyaroknál csak az ünnepek előtti nagyhetek voltak, a románoknál pedig ezeken kívül a húsvét előtti nagybőjt.

VIII. A *tánc* szervezőiről és a szervezéséről

A *tánc* szervezői és rendezői a *kezesek* voltak. A *kezesek* rendszerint azok a legények voltak, akik annyira szerették a multságot, a közösségi életet, hogy ezért hajlandóak voltak és tudtak is (nem utolsó sorban anyagi) áldozatot hozni. A gyűjtött adatok alapján minden egyéb más tulajdonság (jó *táncos*, katonaviselt, köztiszteletnek örvendő, határozott, *fürge* stb.) másodlagosnak tűnik, még akkor is, ha nyilván nem vált a *kezes* hátrányára a *tánc*

---

¹⁰¹ Idősebb visaiak mesélték, hogy az *elődeiknek* gyakran a kocsmába kellett vinni a hétfői ebédet.

¹⁰² Ejtsd: sűre

szervezésében és rendezésében.¹⁰³ Gyakran előfordult, hogy egy határozott, tapasztalt jó táncos *kezes* maga mellé egy ügyetlenebb, táncolni egyáltalán nem tudó *gazdafiút* választott társnak, aki boldogan vállalta a tisztséget, mert legalább valamivel kitűnhetett a többiek közül.

A *kezeseket* nem választották, hanem a fiatalsággal megbeszélve, önmaguk vállalták fel a feladatot.

„Sok volt a probléma a *kezességgel*. Sokan nem vállalkoztak, félték is. Ha valaki gyávo, akkor ne fogjon neki.” (Fodor János „Selyem”¹⁰⁴)

A *kezesek* száma általában két és öt fő között mozgott. (Az anyagi felelősség miatt nyilván örültek a *kezesek*, ha többen vannak.) Visszaemlékezések szerint néha annyian mentek el *cigányt fogadni*, hogy be sem fértek a zenészek házába. Természetesen ilyenkor az „igazi” *kezesek* alkudtak, sőt általában közülük is csak egy, a nagyobb tekintélyű. A többieket viccesen *segédkezesnek*, vagy *kifogólegénynek* nevezték.

A *kezesek* első számú feladata a *cigányok beállítása* volt¹⁰⁵. Előtte *felbecsülték*, hogy hányan vannak táncosok a faluban, akikre mint *fizetőkre* lehet számítani. Ezt gyakran házak szerint fel is írták. Ezután a legényekkel közösen meghatározták azt az időtartamot¹⁰⁶, amennyire *meg* akarták *fogadni* a zenészt, valamint az összeget, amit ráfordítani szándékoztak. Általában úgy igyekeztek, hogy a béren felül, a zenész számára minden egyes alkalomkor pálinkát is tudjanak venni, sőt ha lehet, még maradjon nekik is *zsebpénz*. Ezután elmentek a zenészekhez *vásárlkodni*. Általában minden falunak *meg* volt a *muzsikása*, akivel a legények *szokva voltak*, általában öt keresték fel legelőször. Kivételek természetesen voltak. Mindenki örült és büszke volt, ha sikerült egy jobb palatkai zenészt „elcsípni” a gazdagabb falvak legényei elől. Ez meglehetősen drága multság volt, csak akkor merték megkockáztatni, ha tudták, hogy sok táncosra számíthatnak, vagy a *kezesek* között volt egy *gazdább*, aki tudott *pótolni*, ha *bekároltak*. Ha csak a *gyengébb cigányok* közül válogathattak akkor ügyeltek rá, hogy megbízható zenészt *fogadjanak*, aki annyira ismeri a táncosokat, hogy a *kedvük szerint* tud muzsikálni. Ezután következik a *vásárlkodás az első muzsikással*, a *mellékzenészekkel*¹⁰⁷ ilyenkor nem foglalkoztak. Az alku tárgya természetesen a pénz és a

---

¹⁰³ vö. Faragó J. 1946. 3.o.; Kallós Z. 1964. 236.o.; Novák F. 2000. 32.o.; Pálfi Gy. 1986. 271.o.

¹⁰⁴ Adatközlőkről lásd. Melléklet.

¹⁰⁵ vö. Pálfi Gy. 1982.o.

¹⁰⁶ A más faluban, vagy városon szolgálók általában a rövidebb periódusokat szokták javasolni, mivel nem tudtak minden *táncon* részt venni, „árendményt” mégis ritkán kaptak.

¹⁰⁷ *Első muzsikás*: primás, *mellékzenész*: kontrás, bőgős.

táncalkalmak száma, valamint időtartama volt. Igyekeztek legkevesebb tíz *vasárnapra*¹⁰⁸ befogadni a zenészt, de ha nem voltak biztosak, hogy összegyűlik a megfelelő összeg, akkor csak három *vasárnapra állítottak zenészt*. Külön problémát jelentett, ha a *vasárnapokra* ünnep is esett, ugyanis ez rendszeren külön egyezkedés tárgyát képezte, ezen kívül az ünnepekkor szokásos színház utáni *tánc* hosszabb volt, mint egy esti *tánc*, a pénzzel el kellett számolni az iskolaigazgatónak és a juttatások is mások voltak stb. A legények igyekeztek ugyan ezt is belevenni a periódusba, hátha jobban járnak anyagilag, de a zenész általában nem egyezett bele. Ilyenkor két egyezséget kötöttek, hogy ne kelljen az ünnepek után újra eljönni. Ha hosszabb időtartamra¹⁰⁹ sikerült *megfogadni a zenészeket*, általában kikötötték, hogy a zenész két *vasárnapot* hagyhat ki, abban az esetben ha lakodalomban kell muzsikálnia. A II. világháború alatti *magyar világban* nem mertek csak egy-egy estére *zenészt fogadni*, mivel a bíró és a csendőrök is tiltották a táncot. A *cigányt* a téli időszakban *gabonában*¹¹⁰, vagy *gabonában* és pénzben, a nyáriban pedig *kalákában*, esetleg *kalákában* és pénzben fizették ki, általában két részletben. A szokásban lévő egyéb juttatásokról (étkezés, szállás, ünnepekkor kalács a lányoktól stb.) nem esett szó. A *banda* többi tagját, a *segítséget* a primás választotta ki magának, a *kezesek* nem szóltak bele.

„Há’ mindig kellett alkudozni. A zenész persze kér. Pont úgy van, mind a vásár. Ő kér, mi ígértünk, egész addig, amég ő is engedett, mi még *tettünk*, s akkó’ így, ameddig *összetért*. (...) Sokszor négy-öt órát is elidőztünk a *vásárkodáskor*. Odasötédtünk Palatkáro. (...) De a cigányokkal, mikor megegyeztünk, akkor kezét fogtunk. Hát *odaütöttük* néki, s ez vót a kézfogás. (...) Ha megvót a vásár, kellett venni egy kis pálinkát is. (A *kezes vette?*) A *cigánnok* sose’ vót péze.” (Fodor János „Selyem”)

A *kezesek* előleget (viccesen: *biztonsági pénzt*) is vittek a zenésznek, amit általában a saját zsebükből álltak. A szokásjog szerint, ha a *fiúk* álltak el az „üzlettől”, akkor az előleg a zenésznél maradt, fordított esetben a zenésznek kötelessége lett volna az előleg kétszeresét visszaadni. Ez utóbbi esetén legtöbbször hiába is követelték vissza a pénzt a legények, legfeljebb abban tudtak megegyezni, hogy a legközelebbi alkalomra *számítják át* az összeget. A megegyezés után gyakran ott is maradtak mulatni a zenészeknél, előfordult, hogy csak másnap reggel értek haza.

---

¹⁰⁸ A *vasárnap* kifejezés itt táncalkalmat jelent. Egy téli hétvégén három *vasárnap* telt le. Tíz *vasárnap* tehát kb.: két, maximum három hétvégét jelentett. Elképzelhető, hogy a *vasárnap* kifejezés arra utal, hogy korábban valóban csak vasárnap volt *tánc*.

¹⁰⁹ Maximum harminc *vasárnap*.

¹¹⁰ Ez szinte kizárólag csöves kukorica volt, ezért a - *csőre állítják be a cigányt*- kifejezés.

Az első táncalkalmon közölték a *kezesek* a táncolókkal, hogy mennyi időre és mennyiért¹¹¹ *fogadták meg a zenészeket*.

„Az első *vasárnap* ahogy járt a pár, *beállítottak* a fiatalok táncolni. (...) A *kezes* (...) leállította a zenét. Akkor ott elkezdte mondani, hogy a *zenész be van állítva* tíz *vasárnapra*, vagy húsz *vasárnapra*. Akko' ennyiben van *beállítva*, s akko' nem tudta még megmondani pontosan, hogy ki mennyit fog fizetni, mer' nem mindenki vot *beleszökve* ebbe' a táncba.” (Fodor János „Selyem”)

A *kezesek* a továbbiakban figyelték, hogy *ki szökik be a táncba*. Aki egy *párt* táncolt, az már *fizetőnek* számított. Általában a harmadik, vagy negyedik *vasárnap* az előbbihez hasonló módon *kikiáltotta*, hogy kinek mennyit kell fizetni, és hogy mikor esedékes a fizetés. A résztvevők közül a kezdő táncosok egy évig *félfizetésesek* voltak, a katonaviselt legények és a fiatal házasok sem fizettek mindig teljes összeget. A házigazda és a zenész (ha a faluból volt) gyermekei nem fizettek¹¹², mentesültek továbbá a fizetés alól a szabadságos katonák és a *vendégek* is. Engedményt kaphattak még azok, akik betegség miatt vagy egyéb okból nem *táncolták ki* az összes *vasárnapot*, de ez csak a *kezesek* jóindulatán, illetve *pénzlehetőségén* múlt. A lányok általában a felét vagy a 2/3-át fizették a legényekre *kirótt cigánypénznek*, illetve termény mennyiségének. Ennek fejében viszont ők gondoskodtak a zenészek etetéséről.¹¹³ Ha letelt a *vasárnapok* fele, akkor a *kezes megállította a párt és kikiáltotta, hogy - Ki a hibás?* Ez azt jelentette, hogy most van az utolsó alkalom, hogy mindenki *megadja a cigánypénzt*, vagy legalább is az első részletet. Aki ekkor sem tudott fizetni, azt a vérmesebb *kezesek kilökték a táncról*, esetleg zálogként elvették tőle a kalapját, vagy a *lábbiját*, esetleg az is előfordult, hogy a következő *vasárnap* nem engedték táncolni. Az ilyen esetekből általában harag, gyakran verekedés is került, ezért legtöbbször mégis az történt, hogy további haladékot adtak az illetőnek. Ha egy lány nem fizetett, vagy nem adott enni a zenésznek, azt általában nem *vették táncolni* a legények. Előfordult az is, hogy egy-egy szegényebb lányt kiségitettek az ismerős, vagy rokon legények, *összepótolva a cigánypénzt*.

A második részletet az utolsó hétvégén *szedték fel a kezesek*. Téli táncok lejárta után a zenészek és a *kezesek* szekérrel, vagy szánnal, gyakran muzsikaszó kíséretében körbejárták a

---

¹¹¹ Valójában a „járulékos” költségekkel (pálinkával, zsebpénzzel) *meztoldott* összeget mondták el.

¹¹² Ilyenkor kevesebbet is fizettek a házért illetve a zenésznek.

¹¹³ Ünnepeben minden lány köteles volt egy kalácsot vinni a zenésznek.

falut és összegyűjtötték a terményt, minden háznál táncolva egy-egy *párt*, majd elszállították a zenészhez. Természetesen még ott is mulattak egyet.

A *kezes* feladatához tartozott még egy *táncos ház*, vagy *csűr* keresése, illetve az egyezkedés a házigazdával. Általában olyan családot kerestek meg, ahol volt (lehetőleg több) táncos korú lány, mivel ők így mentesültek a *cigánpénz* fizetése alól, és ez gyakran nagy könnyebbséget jelentett a családnak. A *gazda* így szívesebben *hagyta el a táncot*, (ti.: megengedte) és a vele járó esetleges kellemetlenségeket. Ezen kívül szempont volt, hogy a *gazda* szeresse a fiatalságot és a pálinkát. Ilyen feltételek között könnyű volt megegyezni vele a *házbérben*, vagy a *csűrbérben*. A *táncos házat* (ami igazából a ház legnagyobb szobáját jelentette) egész télre bérelték, és mindig pénzben fizették, a *csűrért* általában *arató-* vagy *kapálókálakát*¹¹⁴ tettek. A *házbért* hozzáadták a zenésznek fizetendő összeghez és a fenti módon fiztették ki a táncosokkal.

A *kezes* további feladatai közé tartozott az engedélykérés, amit mindig az aktuális hatóság adott ki, és ami szintén járulékos költségekkel (legkevesebb egy liter pálinka) és felelősséggel¹¹⁵ járt.

A sok számolgatás, alkudozás ellenére csaknem minden *kezes* pályafutása során előfordult legalább egyszer, hogy *bekárolt*. *Kezes, fizess!* - szokták mondani, ugyanis ilyenkor saját zsebből kellett *kipótolni a hiányt*. Az *ügyesen forgolódo* kezeseknél azonban előfordult az is, hogy *pénzzel maradtak*, úgy, hogy még a szeretőjük helyett is tudtak fizetni.

A *kezes* további feladatai közé tartozott a zenész irányítása az egész hétvége alatt. *Ügyelt, nehogy a cigány megegye a gyantát* (ti.: nehogy sokat igyon), rászólt, ha sokat pihent két *pár* között, általában ő tolmácsolta felé a külön zenei kéréseket, illetve baj esetén megvédte őt.

A *vendégnek* a *kezes* húzatott külön táncot, és általában ő volt az, aki „osztotta a táncot” tehát táncos lányt adott a *vendégeknek*.

Ezen kívül a különböző, természetbeni juttatásokról is a *kezes* gondoskodott a zenész számára. A zenészek etetése is külön odafigyelést igényelt. A *kezes* már egy héttel előtte megszólította a *falurendjén* következő lányt, hogy - *Ügyelj, mert a jövő szombaton te adod az ebédet!* Ezen kívül több napos *tánc* esetén a zenész szállásáról, kemény tél esetén pedig a szállításáról is gondoskodni kellett.

A táncos illem egyik fontos szabálya szerint az esti *táncokra* csak *kísérővel* mehettek el a lányok. A *kísérő* általában a szerető volt, esetleg a szomszéd vagy rokon fiú. Más esetben

---

¹¹⁴ Táncos kalákákrók bővebben lásd. Novák 2000. 44.o.; Pálfy Gy. 1986. 268-270.o.

¹¹⁵ A hatóságok a táncból adódó nagyobb verekedések, tűz stb. esetén a kezeseket vonták felelősségre.

a kezes gondoskodott a *kísérőről*. Ezen kívül ügyelni kellett arra is, hogy minden lány legalább egyszer táncoljon, mert aki nem táncolt, attól sem *pénzt*, sem pedig egyéb juttatást nem lehetett követelni. Ezt általában a *kezesek* fiatalabb legények segítségével oldották meg.

A *táncon* a legtöbb baj a lányok miatt, féltékenységből *került*. Egyébként az ittas legények gyakran nem tartották be a sorban állás szabályait¹¹⁶, vagy belekötöttek a *cigányba*. A rendfenntartás általában nem tartozott a nehéz feladatok közé, hiszen ismerték a *baj embereket*, akiket a *kezesek* és a barátaik féken tartottak, esetleg *kilökték a táncról*. Nagyobb verekedés ritkán fordult elő.

A *kezességgel* kapcsolatos feladatokat, előnyöket mutatja be a következő történetfüzér.

Timándi Samu, aki már nagylegényként költözött Mezőgyéresről Visába, mesélte: Samu bácsi egy Boca Juon¹¹⁷ nevű legénnyel volt kezes Mezőgyéresen. Ez a barátja nem tudott táncolni, de *gazda* volt. Az anyja nézte őket a *táncban* és sírt, hogy a fia nem táncol és így *nincsen számba véve* a fiatalok között. Samu bácsi viszont népszerű volt, mert nagy táncos volt, hiába volt félszemű. Az anya rábeszélte Samu bácsit, hogy *adjon* a fiának egy *lányt* a *táncban* és tanítsa meg táncolni. Adott ezért neki húsz-harminc leit. (Egy liter pálinka tizenkét lei volt.) A következő *táncon* Samu bácsi a gyéresi bíró leányát kérte meg, hogy táncoljon a fiúval. - Az a paraszt nem tud! – mondta a lány, de végül beleegyezett. Samu bácsi odahúzta a fiút a lányhoz. Elkezdtek táncolni. A gordonos „Recuj”¹¹⁸ egyszer *odahúzott egy nagyat a bőgőre*, a táncos pár elesett. Samu bácsi gyorsan felemelte őket, *s vissza a cigán' elé! De az mind e' bot! Nem 'tott tánconi*. Samu bácsi minden *párban* más *leányt* adott táncolni a fiúnak. Később még otthon is próbálgatta taníttatni, de nem ment. A bíró lánya mégis szeretője lett a fiúnak. A fiú anyja örült és adott a fiúnak ötszáz (!) leit, hogy menjen Samu bácsival *cigányt fogadni*. Húsvétől őszig harminc *vasárnapra* állították be Gyurkát „a Lajasét” Palatkáról, összesen háromezer leiért, egy napi kalákáért és ezen felül a fiú ígért még nekik egy mázsa búzát. Megegyeztek és mint mindig, *írást csináltak*¹¹⁹ róla. Befoglalták, hogy a zenész két *vasárnapot* hagyhat ki, ha lakodalomba kell mennie. Az *írás* azért kellett, mert *a cigány ravasz vót, csapott bé minket*. A zenész eladta a kalákát egy gazdának, aki a sarlós aratásért tizenöt leit fizetett napszámban fejenként a fiatalok és a fiatal házások után a zenésznek. Samu bácsi édesapja, hogy segítsen a fiúnak, odaadott egy borjút neki. Ő háromszáz leiért eladta az

---

¹¹⁶ lásd. A térhasználatról c. fejezetet.

¹¹⁷ Írd: Ioan

¹¹⁸ Írd: Rățui, jelentése: ruca (kacsa)

¹¹⁹ Visában csak a 60-as években, nagy ünnepekkor a színház utáni táncmulatságkor készített írást az iskolaigazgató a zenészekkel.

állatot. De nem akarta az összes pénzt betenni a *cigánypénzbe*, a maradékon vett magának egy szép *lájbit*¹²⁰. Ezután még négy évig voltak együtt kezések. *Mind ittuk meg a pénzt a zenészekkel! (jegyzetből átírva)*

IX. A résztvevőkről

A résztvevők a táncos korban lévő fiatalok mellett a nyári *táncon* a *bámulók* voltak. A *bámulók* nagyobb részben asszonyok, vagy egészen kicsi gyerekek, akik a csűrben elhelyezett padokon ültek és figyelték, *pletykálták* a táncosokat.¹²¹ A jobb táncos menyecskéket, a *gazdasszonyt* gyakran felkérték a legények, amit a táncos lányok sérelmeztek is, hiszen azok nem fizettek. Ilyenkor nappal a még nem konfirmáltak is elvegyülhettek a táncolók között, vagy a csűrön kívül, az udvaron táncolhattak. Sötétedéskor a *bámulók* hazamentek, a kisebb legényeket, lánykákat pedig hazazavarták. Voltak azonban kivételes időszakok, amikor a legények száma nagyon megcsappant (például a világháborúk utáni években), amikor a még nem konfirmált, kisebb legényeket kényszerítették a nagyok, hogy táncoljanak, és fizessék a *cigánypénzt*.

Estéknént előfordult, hogy a *kezések egy párt adtak a házas embereknek*, akik a kocsmából odatévedtek a *tánchoz*. Ilyenkor helyet és táncos párt biztosítottak a *vendégeknek*. A *házas ember* szóhasználat azonban megtévesztő lehet, ugyanis csak az **idősebb férfiakra** van itt szó. A fiatal házasok ugyanis, ha fizettek, ugyanolyan teljes jogú tagjai voltak a táncos közösségnek, mint a legények és a lányok. Több esetről tudok, hogy egy-egy házaspár még a második gyerek megszületése után is járt a *táncra*.¹²²

Vendégnek számítottak a *táncon az idegen legények* is. Ezek lehettek falubeliek is, ha volt más tánc a faluban és az illető oda tartozott, illetve lehettek *másfalusi legények*¹²³. Az *idegen legény* intézménye nagyon népszerű volt az egész Mezőségen, az öregek még ma is büszkén emlegetik a *másfalusi* kalandjaikat. Általában baráti meghívásra, vagy rokonlátogatóba érkeztek a faluba, ahol családi vendégeskedés után az ismerős vagy rokon legény elvitte az illetőt a *tánchoz*, ahol *felállítottak* táncolni vele egy lányt, aki tetszett neki. Ha jó ismerősről volt szó, aki különösen meg akarta tisztelni a vendégét, akkor odatolta zenész elé táncolni. Ilyenkor az illető könnyen kényes helyzetbe kerülhetett, főleg ha más

---

¹²⁰ mellényt

¹²¹ Télen a *táncos házban* helyszüke miatt nem voltak *bámulók*.

¹²² Vendég a *táncon* lásd. Kallós Z. 1964. 238.o.; Pálfy Gy. 1986. 281-282.o.

¹²³ *Mentünk la turen*. (ejtsd: lá turen) – szokták mondani a visai román férfiak. Jelentése kb.: Mentünk idegenbe.

nemzetiségű *táncon*¹²⁴ volt, hiszen a többi legény nem nézte mindig jó szemmel az *idegent*. Sok történet szól arról, hogyan menekültek el az *idegen legények a tánctól*, végül pedig a faluból. Ha nem *akadt* senki az *idegen legénybe*, akkor a vendéglátás folytatódott. Megkérdezték a lánytól, hogy hajlandó-e estére *elfogadni* a legényt. Ha hajlandó volt, akkor a vendéget elvitték hozzá és addig váraкоztak a kapu előtt, amíg a fiatalok beszélgettek a házban.¹²⁵ A lány természetesen visszautasíthatta a vendéglátást.

A táncon, lévén ez volt az egyetlen szórakozási alkalom, megtalálhatóak voltak a nem táncos legények és nappal a nem táncos lányok¹²⁶ is. A nem táncos legényeknek télen fizetni kellett, ha bent tartózkodtak a *táncos házban*.

A hétvégi *nagytánc* a hatvanas évek végén szűnt meg, de ünnepekkor még a hetvenes években is tartottak *táncot*.

X. A kicsitáncról¹²⁷

A *kicsitánc* román terminusai: *Jocu mic, jocu micuț, joc pentru mic, jocu copiilor*; magyarul csak *kicsitánc*-ként, ritkábban *gyermektánc*-, illetve viccesen *csepűtánc*-ként hallottam emlegetni. Visszaemlékezések szerint a román gyerekek kb.: a 40-es évek végéig tudtak külön *kicsitáncot* szervezni, utána annyira kevesen voltak, hogy egy furulyást, vagy *klánétást* (klarinetost) is csak ritkán tudtak *megfogadni*. Ilyenkor hozzácsapódtak a magyarokhoz, vagy nem mentek el a *kicsitánkra*.

Magyarok esetében a lányok általában 10-13 éves kortól a konfirmációig, a fiúk 12-15 éves kortól jártak a *kicsitánkra*. A románoknak ilyen tekintetben nem voltak kötöttségeik. Az alsó korhatárt gyakran a falubeli tanító szabta meg, az iskolások csak büntetés terhe mellett mehettek el a *kicsitáncba*. Előfordult, hogy szigorúbb, esetleg szegényebb szülők – akiknek még ezen kívül két-három gyermekük is táncos korban volt - csak a konfirmáció után engedték gyermeküket a *kicsitánkra*. A fiúk esetében a felső korhatár kihúzódhatott még néhány évvel a konfirmáció utánig, akár 18 éves korig is. A gyűjtött adatok arra engednek következtetni, hogy kb.: az ötvenes évekig vették igazán szigorúan ezeket a korhatárokat. A *kicsitáncon* a *kislegények, leánykák* mellett néhány idősebb, a *nagytáncon* lenézett, esetleg szegényebb legény is részt vett, gyakran belőlük lettek a *kezesek*. Előfordult az is, hogy

---

¹²⁴ Visszaemlékezések szerint különösen a két világháború alatt és az utánuk következő években volt feszült a helyzet a magyarok és a románok között.

¹²⁵ Fontos volt, hogy kint váraкоzzanak az ismerősök, mivel a többi legény ilyenkor megpróbálta *kihúzni az idegen legényt* a házból és *megkölintani*.

¹²⁶ Az esti táncra a *kísérők* csak a táncos lányokat vitték.

valamiért elmaradt a *nagy tánc*, vagy pedig sokat kellett fizetni, akkor az idősebbek is megjelentek:

„Akko’ jüttek a *nagyfiúk*... Nem vót *nagy tánc* valamér’... Valamelyik *vosárnap* nem jüttek el a cigányok, vagy valamér’... Osztá’ jüttek oda fel a *kicsitánchoz*. Akko’ osztán *vették el* a leányokat. Mind mondták a kicsi fiúknak - Engeditek, hogy táncoljunk mük is *egy pár táncot*? A kicsi fiúk megállottak, még közbe’ táncoltak is, csak a nagyok lökdösték el. Aztán melyik leányt gondolták, na... jobban táncol, aztán *vették el* táncolni.” (özv. Nagy Amália)

„Lányok jüttek, miko’ nem vót zenészek.... Aztá’ ahogy muzsikát, úgy szöktek a kicsik közt. Az egész fizetett, amennyi esett: tíz lej, öt lej, két lej román pénzbe’.” (Gáspár Albert)

Más falusi gyerekek csak akkor *jüttek a kicsitánchoz*, ha egy helybeli rokonuk elvitte őket. Az *idegen* legény intézményét ez a korosztály még nem használta. A táncosokon és a zenészeken kívül a háziak, szülők esetleg nagyszülők, mint *bámulók* voltak jelen.

„Akkor osztán gyültek oda sok öregasszony, az vót a legnagyobb baj mindig, hogy nem lehetett tőlek (ti.: táncolni), annyi olyan.... Zsufolodtunk a terembe’. Fizetni nem fizettek, aztán összegyültek oda.(...) Hát egy ilyen ház, mind ez a miénk, négyszer négyes... begyültek oda, (...) nehezen tudtak táncolni. Akkor aztán nekifogtak a fiúk, kifüstölték az öregasszonyokat. Tettek a dohányba csipőspaprikát, s akko’ olyan füstje vót, hogy! (Lovász György „Kuli”)

A zenét a *kicsitáncon* szinte kizárólag csak falubeli zenészek szolgáltatták, egyetlen esetre emlékeznek, hogy egy idősebb *kezes* más faluból hozott zenészt.¹²⁷ Az azonban előfordult, hogy a falubeli primások elmentek ünnepek előtt *más falura ajánlkozni*.¹²⁹ A banda a 30-as évek végéig általában egy primásból esetleg még egy kontrásból állt. Később egy bőgőssel is bővült a zenekar, sőt az ötvenes években előfordult, hogy két kontrás is

---

¹²⁷ vö. Novák F. 2000. 53.o.; Pálffy Gy. 1986. 262-263.o.;

¹²⁸ Elmentünk Palatkáro *cigánt állítani*... Nem kaptunk.... Egy oán karácsonrá kellett... a *kicsi táncro*. Nem ’tom, akkor kétszáz lejt, vagy mennyit kellett adni nekie. (László Sándor „Pulyka”)

¹²⁹ VS- Gyéresen is volt *kicsitánc*?

TS- Igen, miko’ gyerekek votunk. Há’ ott is votam *kezes*. *Állítottunk* zenészt, egy oán gyengébb zenészt.

VS- Honnan?

TS- Egyszer ippeg innét Visából jütt.

VS- Maguk eljöttek ide?

TS- Nem , eljütt a *cigány* arrafelé.... Mer’ tudták.... Jártok szeginyek, kapjanak pézt. (nevet) (Timándi Samu)

játszott a *kicsitáncon*. A románoknak csak egy furulyás, *klánétás*¹³⁰, esetleg primás muzsikált. A *kicsitánc* gyakorisága a szülők *pézlehetőségétől* függött. Ők adták a *cigánpézst*, további juttatásként az ünnepekben a kalácsot illetve pálinkát és/vagy bort a gyermeküknek és a nagytánchoz hasonlóan ők etették a zenészeket. Terményben ritkán, kalákában soha nem fizettek a *kicsitáncér*'.¹³¹

A harmincas évekig csak a három napos karácsonyi ünnepekkor volt *kicsitánc*. Ilyenkor mind a három napon, esetleg utána még egyszer, az újévben. Később húsvétkor és pünkösdkor is szerveztek *kicsitáncot*, a kollektivizálás után pedig télen szinte a *nagytánchoz* hasonlóan (szombat este, vasárnap délután és este) rendszeresen volt a gyerekeknek külön táncalkalmuk, ami nyáron is többször előfordult de nem rendszeresen, mivel ilyenkor elegendő hely lévén a gyermekek is együtt táncolhattak a nagyokkal egészen sötétedésig a csűrökben, illetve a csűrök előtt. A visszaemlékezések szerint a *kicsitáncon* nem volt hosszabb időszakokra - pl.: *tíz vasárnapra - beállítva* a zenész. A hagyományos táncélet vége felé, az ötvenes évek végén előfordult, hogy spontánul, hétköznap (főleg csütörtökön) is rendeztek *kicsitáncot*:

“Aztán, miko' voltak a *kicsitáncok*. Volt nállunk egy Molnár János bácsi, egy Mihály bácsi, Géza bácsi. Én aztán mentem, *fogadtam meg* őket. Idesapám erdész is vót régebbe, s aztá' akkor.. - Te! Aztá' van a Császárnok pénze! Hadd el, me' ad neked! Így jöttem ki, s... kifizette őket! (...) ... Csak ébredtem fel. -Te! Menyünk, hogy *állítsuk bé* Mihály bácsit? Mentünk... De milyen türelmük vót azoknak az embereknek! Szombaton este, miután megvacsoráztok, hogy ürítsük ki a házot. Ugyi lefeküdtek vona. És csak egy pitvar vót, Sanyika drága, és egy... szoba. Aztán oda kivitték az egyik ágyat és ott gyermekik is elmentek... a szomszédokba aludtak! Hogy mi tudjunk táncolni. Mer' adtunk öt leit egy éjszakára... a házér'. És Mihály bácsi nekünk muzsikált ugye, az külen vót fizetve. De öt leit, azt ni a szobáér'. Öt lei vót egy kiló *laska*¹³²! De azé' megengedték. Oan jó' esett. -Aj Mihály bácsi! Nénika! Me' nekem egy kicsit.. oan távolabbi rokon vót. -Nénika! Nem haragszik? -Jaj, má' haragszok, de hagyjatok má' békémet! - aszondja - (...) Né! Itt vannak ezek a gyermekek, most vigyem át őket a szomszédba valahova? - Há' má' engedjen meg! Ki a szobából.. az ágyakat! Kivinni

---

¹³⁰ klarinétos

¹³¹ Két lejt kellett adni egy *vasárnap*. Az egy *pakk* szivar ára vót. Vaj két-három csú *törökbúzá*t. (Papp József „Malvin”); Talán egy munkanap értéket (napszámot) adtunk egész téltre. (Fodor Kiss Mihály „Pulyka”) „Sokszor idesanyám is - Menj, te! Muzsikálj azoknak a gyermekeknek, legyen szórakozásuk! ’Tán még otthon is. Miko’ megcsinátuk azt a házot ötvenhatba’ ott fenn. Osztán, csak azé’ muzsikát nekik idesapám, ho’ jüjjenek, ho’ *döngeljék* meg a házot. (Fodor Mihály „Jakab”) Azoknak az vót a fizetések, hogy pohár pálinkára valót, s egy csomag szivarat. (Lovász György „Kuli”)

mindenfélit, s... - aszondja - Hadd el me' *meg* kell *döngöljék*. Me' új házat építettek... és *meg* kellett *döngöni* a földet. - Na, jól van Zoli fiam, gyertek *döngetni*. Hadd el a nénédet, ho' mind kiábáljon ottan. És oan jokat táncoltunk! (Kiss Zoltán "Császár")

Télen a nagyokhoz hasonlóan házat béreltek a kicsik, általában ott, ahol a *kicsifonó* is volt. A bérleti díj esetleges volt és mindig kevesebb, mint a *nagy tánc* esetében, gyakran elég volt egy liter pálinka.

A *kicsitánc műsora* (a táncpárok¹³³ és szünetek száma, időtartama, táncos szokások, a zenész ellátása, a kezes feladatai stb.) a *nagy táncéhoz* hasonlóan zajlottak, mivel ezeket a kicsik a nagyok mintájára, gyakran a *bámulók*, vagy a zenészek iránymutatása alapján igyekeztek kialakítani. Különbség a következőkben volt: A kezesnek nem kellett *engedőt* kérni az aktuális hatóságoktól; az esti tánc időtartamában - a kicsiknek általában este tizenegykor haza kellett menniük; illetve a térhasználatban¹³⁴ - igyekeztek ugyan *sort állni*, sőt gyakran a házigazda állította őket sorba, de a még rosszul táncolók összezavarták a rendet, *dülelengéltek, lökdesődtek, kínozták a táncot*. A *cigány eleibe* azok *bújtak*, akik már otthon, vagy az iskolában megtanultak táncolni.

“És az is vot, hogy a zenész akkor tudta, hogy... gyermekek vagyunk, még tanulunk, nem *húzott* oan rettenetesen *sűrűket*. Miko' (nevet) emlékszek, hogy kezdte *venni sűrűre*, osztán *vergődtünk össze*, hogy az egyik az egyik falba' ébredt fel, a másik a másikba. (...) De elkezdtek és addig... ugye szük vot a terem... addig *vergődtünk egyik a másikbo*, amíg csak kijött valami.” (Fodor Kiss Mihály "Pulyka")

A *cigánpézt* mindenki *magáért* fizette, a lányok itt is fele annyit fizettek, mint a legénykéék. Ritkán fordult elő, hogy valamelyik kislegény fizetett egy lány helyett, hiszen ekkor még nem volt szokás *szeretőt tartani*.¹³⁵ A fizetés alól a házigazda illetve a zenészek gyermekei mentesek voltak. A kicsitáncon a legények rendtartása még nem érvényesült, a lányok ebben a korban jobban tudtak táncolni, fejlettebbek voltak, - *a leán húzta a fiút*¹³⁶ - és

---

¹³² tészta

¹³³ lásd. A táncokról c. fejezetet.

¹³⁴ lásd.: A térhasználatról c. fejezetet.

¹³⁵ Fiúk fizettek a lányokér', ha egy kicsit má' vot szeretője, udvarlója... (Szöllősi Sára „Kuli”) Ha elhattad, hogy jól megszorított, persze, hogy fizetett! Ha nem hattad, hogy megöleljen, megcsókoljan, biza nem fizetett! (László Zsuzsanna „Kuli”) Elég vót csak e' puszi! (Chira Mária „Kuli”)

¹³⁶ („Bufetos”) Zolti bácsidat annyit tanítottuk táncolni, mer' nem akart táncolni, s Erzszi néni, a tesvére (...) annyit mondta. S aztán ott tanult meg Zolti bácsid. *Vettük* mi, a leányok. (öz. Lovász Anna „Kuli”)

többet is megengedhettek maguknak, mint a későbbiekben, például könnyebben visszautasíthatták a felkérést, az is gyakrabban előfordult, hogy lány táncolt lánnyal.¹³⁷

A *kicsitánc* azokat a páros táncokat táncolták a leginkább, amelyek éppen a nagytánc is *divatban* voltak, ennek megfelelően a 40-es évektől a *lassútánc* elmaradt, ezt már szinte mindenki a *nagytánc*on tanulta meg. Ritkán használták a táncok közül a nehezebbeket: a különböző legényeseket, ezeket csak azok táncolták, akik már otthon kicsi gyermekkoruktól kezdve tanulgatták.

A *kicsitánc* fokozatosan szűnt meg, az első hosszabb szünet kb.: 1956-ban, vagy 1957-ben volt, ugyanis a az 1942-43-as korosztályban már nem volt táncos fiú, csak a későbbiekben, akik folytatták a *kicsitáncot* egészen a hatvanas évek elejéig.¹³⁸

Végezetül említést kell tennem két érdekes adatról, amit csak egyetlen adatközlőtől hallottam: állítólag különböző gyerekjátékokat (*Cseng-peng gyűrű; Elvesztettem zsebkendőmet* stb.) játszottak a *kicsitánc*on a szünetekben illetve a báli szezonban rendeztek *kicsibált* is.

XI. A zenészekről

A visaiak rendkívüli módon szeretik és értékelik a zenét és a zenélni tudást. A faluban ma is nagyon sok a hangszer, (ugyan ma már nem nagyon használják őket) mintegy húsz ismerősöm rendelkezik valamilyen hangszerismerettel. Néhány családnál megtalálható a kisebb méretű, *háromnegyedes* hegedű, amit a gyerekek, vagy az unokának vettek, abban a reményben, hogy megtanul rajta zenélni. Ezen kívül a leggyakoribb hangszerek: citera és a furulya. A hagyományos hangszerek használata körülbelül a hagyományos táncélettel egy időben szűnt meg. A nyolcvanas években nagyon sok család vásárolt lemezjátszót (helyi szóhasználatban *piköpöt*) és az akkoriban megjelent táncmuzika lemezeket, amelyeket házi multságokon, de még juhmeréskor is használtak.

A falu zenei életének vizsgálatakor kétfajta zenélési módot és egyben zenei stílust, valamint az ezekhez kapcsolódó különálló hangszercsoportokat kell megkülönböztetnünk. Az egyiket a nem *tánc alá zenélő*, saját magát, illetve szűkebb környezetét szórakoztató muzikus

---

¹³⁷ Ott vótam Mártyuc-nál. Vót a *kicsitánc* ... Felmásztunk a ... nagy hambár vót ott, ráültünk a hambárra, s aztán onnan *rángítottak le* a fiúk. Nem akartunk ... amelyiket láttuk, hogy nem tud táncolni, avval nem akartunk menni. (Papp Sára „Palanyec”)

¹³⁸ Lovász Ferenc „Kuli” 1964-ben végzett a szakmunkásképző iskolával Kolozsváron. Mikor hazament, már nem volt *kicsitánc*.

zenéje és hangszerei, a másikat pedig a tánczenei szolgáltatást végző „félhivatásos”¹³⁹ muzsikások zenéje és hangszerei jellemzi.

Citerások, furulyások

Aránylag sok, kb.: 10-12 visai származású személy (egy részük nő!) tud citerázni, 5-6 személy pedig furulyázni. Őket a visaiak nem tartják *zenészeknek*. Ezek közül néhányan, főleg a román nemzetiségűek, már elköltöztek a faluból. Az utóbbiak nagy része pásztor, a citerások azonban falusi parasztemberek, akik a munka után esténként elővették a citerát és az udvarra kiülve, saját szórakozásukra kísérték vele énekeiket. Hogy a citera, vagy akár a furulya bármilyen mulatságban mint tánc kísérelő hangszer előkerült volna, arról nincs tudomásom. Ezen kívül ismertem még a faluban egy férfit, aki a katonaságnál megtanult trombitálni, de otthon szinte soha nem vette elő a hangszerét.

A tánczenét szolgáltatók

A hatvanas években élt még néhány öregember, akik a furulya mellett *klánétázni* (klarinétozni) is tudtak. Ők is inkább a saját szórakozásukra használták a hangszerüket, de a románok esetében előfordult, hogy zenéltek vele a *kicsitáncon*. Az ötvenes-hatvanas években már használták a faluban tangóharmonikát, de *tánc alá* ritkán, esetleg házi mulatságokon *zenéltek* vele, a nyolcvanas években azonban a tánc házas visai fiatalokból alakult zenekarban már volt állandó harmonikás.

Visában a visszaemlékezések szerint mindig is éltek olyan férfiak, akik tudtak *előre muzsikálni* (ti.: primázni), *kontrálni* és *gordonolni*¹⁴⁰. A legtöbbjük csak házi mulatságokon használta hangszerét, de voltak néhányan, akik zenéltek a palatkai zenészekkel is együtt. Közülük kerültek ki a visai parasztszámok tagjai, akik egészen a hetvenes évekig játszottak a *kicsitáncon*, ritkán a *nagyáncon* is¹⁴¹. Közülük kerültek ki a spontán utcai mulatságok, az *esküvői vacsorák* zenei szolgáltatói, sőt néhány alkalommal voltak a szomszédos Zsukon és Kötelenen lakodalmat *kimuzsikálni*. Ezek a zenészek időrendben a következők: ? Sándor „Sukó”- primás; Kiss Dániel „Rosuj”- primás, Szőlősi István „Drótos”- kontrás, Nagy Ferenc

---

¹³⁹ Visszaemlékezések szerint a leghíresebb, legtöbbször foglalkoztatott zenészek sem tudtak csak a zenélésből megélni.

¹⁴⁰ A kontrást és a bőgőst együtt *segítségnek* nevezik.

¹⁴¹ Ide számítom sorolni azokat a Visában élt, gyengén zenélő cigányokat is.

„Bendi”- primás és kontrás, Pop Alexandru „Kovatár”- primás¹⁴², id. Fodor Mihály „Jakab” - primás, Nagy Miklós „Bendi” - kontrás és gordonos, ifj. Fodor Mihály „Jakab”- primás, Molnár János - kontrás, Herceg Géza-bőgős. Természetesen ők nem tudták felvenni a versenyt zenei minőség tekintetében¹⁴³ a „félhivatásos” zenészekkel, ezért a visai fiatalok - ha tehették - igyekeztek a *nagytáncra palatkai cigányokat állítani*. A híresebb zenészeket („Öreg” Náci, Gyurka „a Lajosé”, Lajika stb.) ritkán *kapták el*, mivel azok *drágásabbak* lévén a tehetősebb, nagyobb falvakon muzsikáltak, mint pl.: Vajdakamarás, Magyarpalatka, Béré, Mezőgyéres. Ezeket a zenészeket inkább lakodalmak, nagyobb bálók alkalmával sikerült *megfogadni*. Visában a következő palatkai származású *cigányok* muzsikáltak a leggyakrabban. Primások időrendben: Kodoba Imre, „Duka”, Hendri, „Puju”, Radák Béla, valamint a Mácsingó testvérek („Kicsi Náci” és „Gyurkuca”), később pedig a közelmúltban elhunyt Kodoba testvérek (Marci és Béla)¹⁴⁴. A *segítség* is általában palatkai volt¹⁴⁵, vagy ritkábban a faluból került kontrás illetve gordonos. Palatkáról a negyvenes években jártak magyar zenészek is Visába, Dénes Sándor és Dénes József nevű primások, akik legtöbbször a románoknak zenéltek. A hatvanas években gyakran zenélt egy Miron nevezetű kispulyoni román primás Visában, ritkábban pedig egy báréi román parasztprimás¹⁴⁶ is, Juanás „a Deáké”.¹⁴⁷ A falubeli zsidó boltosnak, a grófnak, valamint a családjainak általában bonchidai zenészek zenéltek ünnepek, esküvők stb. alkalmával¹⁴⁸. A faluban csak ezen alkalmakkor használtak cimbalmot. A helyi termelőségvetkezeti alakulásakor, népszerűsítés céljából járt egy kolozsvári *formáció* Visában. Ők valószínűleg „kávéházi” zenészek lehettek.

A bandák felállása korszakonként, nemzetiségenként és a táncalkalmak fajtáiként változott. A románok *kicsitáncán* szinte kizárólag csak egy zenész volt¹⁴⁹, a magyarokén a 30-as, 40-es évekig egy *első muzsikás*, és egy kontrás. Az 50-es évektől már *gordonos* is játszott velük, sőt később néha két kontrással is zenéltek. A *nagytánccon*, a visszaemlékezések szerint mindig három tagú banda muzsikált, az 50-es, 60-as évektől előfordult, hogy négy tagú (két

¹⁴² „Puju vot a szegény emberek zenésze. Covatár (~Teknős) csak azoknál vot jobb, aki nem zenélt.” (Fodor Kiss Mihály „Pulyka”)

¹⁴³ A visaiak a következő kifejezésekkel jellemezték a zenéjüket: „*kircajáltak*” (kîrtaial), „*cingajáltak*” (îngaiial) ~ nyekeregték; „*Tingli-tingli muzsika* vot.”; „*Koréval húzta*.” „*Elkinozták az estét*.”

¹⁴⁴ „Duka” nevezetűt a 20-as években átköltöztették¹⁴⁴ Kamarásról Visába néhány évre, „Gyurkuca” pedig a visai származású felesége családjánál lakott a hatvanas évektől a nyolcvanas évek elejéig.

¹⁴⁵ Kerekes György „Gabonás” és Pihadi (?) János palatkai származású Mezőszaván élő cigányok voltak. „Mityángó” nevű bőgős származási helyét nem sikerült kideríteni.

¹⁴⁶ Az ő kíséretük általában a két „Bendi” illetve Molnár János volt.

¹⁴⁷ A zenészek román eredetű ragadványneveinek helyesírása és jelentése: Sukö (Şucău - süket); Rosuj (Roşui - piros); Kovatár (Covatâr - teknős); Juanás „a Deáké” (Ioanaş alui Diac) A „diac” szó a román kántort jelöli.

¹⁴⁸ „A bonchidaiak uriasabban zenéltek, mind a palatkaiak.” (Nagy Miklós „Bendi”)

¹⁴⁹ lásd. A *kicsitáncról* c. fejezetet

kontrás) volt a zenekar, de csak akkor, ha a *segítség* a faluból volt. A *vendégségeket*¹⁵⁰ a 40-es évek végéig általában szintén háromtagú banda szolgált ki, később előfordult, hogy négytagú volt a zenekar. A hatvanas évektől a lakodalom, mint az utolsó hagyományos táncalkalom reprezentációs szerepe megnőtt, így arányosan az anyagi ráfordítás is. Ennek megfelelően fokozatosan nőtt a banda létszáma. A hetvenes évek közepétől általában öttagú zenekar *muzsikálta ki* a lakodalmakat.¹⁵¹

XII. A térhasználatról

A táncosok térhasználati módjai, illetve térkihasználása a táncos helyiség méretétől, a az éppen táncolt táncípustól illetve a bevett szokásoktól is függött. A mellékletben látható Fodor Mihály „Funduj” *táncos házának* alaprajza, valamint a páros táncok közben előforduló térhasználat ábrája. Ez esetben a *táncos ház* alapterülete kb.: 5 x 4,5 m. Nyilvánvaló, hogy tizenöt-húsz táncos pár esetén nem tud mindenki egyszerre táncolni, már csak azért sem, mert a visai páros táncok nagy része, a nők eldobása, kifordulása és kar alatti forgatása miatt eléggé helyigényesek.¹⁵² Visában szokás, hogy a táncos párok *sort állnak* a zenészek előtt. A sor (a bejáratból nézve) mindig a helyiség jobb oldalán áll, a táncos párok folyamatosan váltják egymást a zenekar előtt.¹⁵³ Így válik lehetővé, hogy mindenki kitáncolhassa magát, megmutathassa a tudását a zenekar előtti „preferált” helyen, illetve, hogy a helyiség más helyén elhelyezkedők szintén zavartalanul táncolhassanak. Akik *kifigurázták magukat*, továbbmennek és a szabad helyeken megállnak pihenni, vagy folytatják a táncot tovább. Ez azonban nem csak a szűkös hely miatt van így, hiszen nagyobb hely esetén is szokás *sort állni* Visában. Legényes esetén az egyedül táncoló legény a *muzsikásokkal* szemben táncol. Ha azonban két, vagy több legény táncol egyszerre, azok már - akár kört alkotva - egymás felé fordulnak. Polgári illetve történelmi páros táncok esetén a táncos párok kört alkotnak és folyamatosan haladnak jobb menetirányban az óramutató járásával ellentétben. A zenészek a bejáratnál szemben a fallal párhuzamosan¹⁵⁴, vagy a sarokban (lásd.: melléklet) elhelyezett *cigánypadon* ülnek. Jó hangulat esetén, illetve, ha a zenészek féltik a hangszereiket a felcsapódó szoknyáktól, gyakran felállnak. A böngös a *cigánypad* mellett állva muzsikál, nagy

---

¹⁵⁰ lakodalmakat.

¹⁵¹ A 90-es években részt már volt hat tagú (három primással) banda is, sőt egy alkalommal részt vettem egy lakodalmon, ahol négy primás, három kontrás és két böngös zenélt egyszerre.

¹⁵² Hozzátehetjük, hogy a felcsapódó nehéz szoknyák zavarhatják a táncosokat és a zenészeket egyaránt, akár meg is állíthatják a táncfolyamatot.

¹⁵³ Egyszerre maximum 2 pár táncolhatott a zenekar előtt. Lakodalomban illetve nagyobb tér esetén maximum 4-5 pár.

tömeg esetén hátat fordít a táncosoknak, vagy beáll a *cigánypad mögé*. Ha rossz a helyiség akusztikája, előfordul, hogy *összeállnak* a zenészek és egymás felé fordulnak, hogy jobban hallják egymást, illetve *tömöttebben muzsikáljanak*.¹⁵⁵

XIII. A táncokról¹⁵⁶

A Visában használatos táncok és kísérő zenéjük bemutatása eredetileg nem célja a dolgozatnak, néhány térhasználati forma és táncos szokás értelmezéséhez azonban elengedhetetlenül szükséges, hogy röviden ismertessem őket. A falu tánckészlete férfitáncokból és páros táncokból áll. Megjegyzendő azonban, hogy a visszaemlékezések szerint a férfitáncok zenéjére előfordult, hogy páros táncot is táncoltak.

Férfitáncok:

- sűrű legényes (helyi névváltozata: *verbunk* ill. románosan: *berbunk*¹⁵⁷)
- ritka legényes (helyi névváltozata: *magyar tánc*) Idetartozik az ötvenes évek elején a szomszédos báréi, román legények által divatba hozott *tirnává*, vagy *tirnáveáná*¹⁵⁸ nevű legényes tánc is, valamint a *romaneste in pontur*¹⁵⁹ (helyi névváltozatai: */ritka/ román berbunk* v. *legényes*.) és annak a 20-as 30-as években románok által még táncolt botos változata, a *romaneste in botá*¹⁶⁰.
- lassú magyar (helyi névváltozata: *magyar tánc*)
- *verbunk* (helyi névváltozatai: *lassú* v. *lassabb berbunk*, *ritka berbunk*)

Hagyományos páros táncok

- cigánytánc (helyi névváltozatai: *magyar tánc*, *lassútánc*) Ide tartozik a *román lassú*, *román tánc*, *zsok romaneszk* vonulós, kötött figurásorú (*de á lungu*)¹⁶¹ és szabad térhasználatú változata is.
- csárdás és sűrű csárdás (románul *ciganeste rar* és *desz*¹⁶²)
- *szökős* (névváltozatai: *csördögölő*, *bátutá*¹⁶³)

---

¹⁵⁴ Az általam megfigyelt táncalkalmak túlnyomó részében ez volt a helyzet.

¹⁵⁵ Értsd: hangosabban, jobban szóljon a zenéjük.

¹⁵⁶ vö. Pálfy Gy. 1987.b, 1988.; Martin Gy. 1970., 1973., 1986.

¹⁵⁷ Írd: bárbunc

¹⁵⁸ Írd: tîrnava, tîrnaveană. Jelentésük kb.: Küküllő-menti

¹⁵⁹ Írd: românește în ponturi. Jelentése kb.: román pontozó

¹⁶⁰ Írd: românește în botă. Jelentése kb.: „románul botban” tehát román botos tánc.

¹⁶¹ Írd: joc românesc, de-a lungu. Az utóbbi jelentése kb.: hosszan, hosszasan

¹⁶² Írd: țiganește rar, des.

Történelmi és polgári párostáncok

- valcer¹⁶⁴ (névváltozata: keringő)
- hétlépés (névváltozata: septe pás)¹⁶⁵
- szirbán valcer¹⁶⁶ (névváltozata: bosztonvalcer¹⁶⁷)
- gólya

A *táncot* a két világháború közötti időszakban mindig a férfitáncokkal kezdték. Miután *begyűltek* a lányok, elkezdődtek a páros táncok. A magyar táncciklusok (*pár*) a 20-as évek végéig a cigánytáncsal kezdődtek. Utána csárdás, szökös és sűrű csárdás volt a sorrend. Később a párkezdő cigánytánc elmaradt, csárdással, vagy rögtön szökőssel *kezdték meg a párt*. A *pár* kiegészülhetett a zenész kedve szerint egy-egy polgári, vagy történelmi páros táncsal is. Ha azonban külön kérték ezeket, akkor ezek már nem tartoztak a *párhoz*. A férfitáncok fokozatosan a háttérbe szorultak, csak bemutató jelleggel, a zenésztől külön rendezve táncolták a II. világháború után.

XIV. A táncos-zenész kapcsolat „informális” elemei

Jelen fejezet tárgya nem tartozik a néptánckutatás előnyben részesített területeihez. A már fent említett monografikus munkák leírják ugyan azokat az élethelyzeteket, amelyekben a zenész és a táncos "találkozik", kapcsolatot teremt egymással, de nem kísérik meg ezen interakciók csoportosítását és elemzését sem. Az eddig megjelent paraszti visszaemlékezések¹⁶⁸ is tartalmaznak idevágó adatokat és ide sorolható még Pávai István, Sárosi Bálint és Sebő Ferenc néhány írása, valamint az egyéniségkutatás néhány eredménye, főleg Martin György munkássága révén.¹⁶⁹ A következőkben azokat a tanulmányokat igyekszem bemutatni, amelyek a táncos - zenész kapcsolat nehezebben megfigyelhető elemeit tárgyalják. A következőkben tehát "arról az egészen **kreatív, különleges kommunikációs kapcsolatról...**"¹⁷⁰ lesz szó, " ...amely a táncolók és a zenész között kialakul..."¹⁷¹

---

¹⁶³ Írd: bătută

¹⁶⁴ Írd: valț(er)

¹⁶⁵ Írd: șapte pași

¹⁶⁶ Írd: sîrba 'n valț(er). Jelentése kb.: szirba a valcerben

¹⁶⁷ Feltehetőleg: posztóvalcer. vö. Pálfy Gy. 1988. 268.o.

¹⁶⁸ lásd. pl.: Karácsony Z. 1995.

¹⁶⁹ Martin Gy. 1977.; Pávai I. 1993.; Sárosi B. 1996.; Sebő F. 1997.

¹⁷⁰ Sebő F. 1997. 86 o.

¹⁷¹ uo.

A szakirodalmi áttekintés során bukkantam rá Sebő Ferenc *Népzenei olvasókönyvében* egy, a zenész-táncos kapcsolatról írt rövid fejezetre. "Valójában mindkét fél - egy megadott szabályrendszeren belül ugyan - egyidejűleg, együtt rögtönöz. A zenei és táncbeli szerkezetek összeillesztése mellett a zenésznek külön figyelemmel kell kísérnie a táncost mind technikai, mind pedig érzelmi szempontból"¹⁷². A szerző két példával is illusztrálja ezt a kapcsolatot: a zenész tánchoz, táncoshoz való alkalmazkodásáról vall egy méhkeréki primás, valamint egy széki adatközlő megemlíti, hogy a zenész "mindenkinek tudta a kedvenc csárdását..." sőt még az illető felmenőit is.¹⁷³ Sebő szerint a zenész szolgálata abból állott, hogy kielégítse azokat az igényeket, ami a közönségben évszázados mintákat követve kialakult, tehát azt kellett húznia, ami a táncos fejében "ott zengett".

Martin György *A táncos és a zene*¹⁷⁴ c. írása főleg a táncos egyéniség, a zene és a tánc összefüggéseire vonatkozó tudati megnyilvánulásait, és az ezzel kapcsolatos "népi terminus technikások" használatát vizsgálja, ezzel párhuzamosan a táncos és zenész kapcsolathoz is nyújt adalékokat. A rossz táncos jellemzője például, hogy nem igazodik a kísérőzenéhez, ezért "...a zenész is húzta a fejét, mer' nem tudott pontosan muzsikálni a tánc után... Mer' annak a zenésznek kétannyi ereje van muzsikálni, ha látja, hogy egy jó táncos van előtte."¹⁷⁵

Sárosi Bálint a *Hangszeres magyar népzene*¹⁷⁶ c. munkájában érzékletesen írja le azt a szerepet, amit a zenét szolgáltató cigányok a falujukban betöltenek. A zenei illetve táncos igényeket kielégítő zenészeket két csoportra lehet osztani. Az egyik csoportba az ún. hivatásos vagy félhivatásos zenészek tartoznak, akik főleg a zenélésből élnek, de keresetüket különböző alkalmi munkából vagy mellékes foglalkozásból egészítik ki.¹⁷⁷ A szerző szerint ezek a mellékes foglalkozások is éppen úgy lenézettek a falusiak szemében, mint maga a zenélés. Erre vonatkozóan már az ókortól kezdődően több adatot talált.¹⁷⁸ Ezt a szerepet általában a "kívülről jött" népek tagjai vállalják fel, mint a cigányok, zsidók, tótok stb.¹⁷⁹ A második csoport tagjai azok a parasztemberek, akik munkájuk mellett akár kedvtelésből, akár mellékesen pénzt keresve zenélnek. Ez a két csoport természetesen nem esik azonos megítélés alá, a hivatásos zenésznek tekintett cigány sohasem válik a paraszti társadalom egyenrangú tagjává, de, főleg ennek a sajátos helyzetnek köszönhetően ő válik igazi specialistává.¹⁸⁰

---

¹⁷² uo. 86. o.

¹⁷³ vö. uo.

¹⁷⁴ Martin Gy. 1977. 366 o.

¹⁷⁵ vö. uo. 365., 366. o.

¹⁷⁶ Sárosi B. 1996.

¹⁷⁷ vö. uo. 11-13. o.

¹⁷⁸ vö. uo. 13. és 15 o.

¹⁷⁹ vö. uo. 14.o.

¹⁸⁰ vö. uo. 15 o.

Parasztbandák csak ott léteztek huzamosabb ideig, ahol nem volt jó cigányzenekar.¹⁸¹ A falusi társadalom tehát igényli a jó zenét, a reprezentatív táncalkalmakra igyekszik jó, "hivatásos" bandát megfogadni.¹⁸² A szerző említ néhány, közvetlenül a táncos és a zenész kapcsolatára vonatkozó példát is. A tánczene megrendelésekor a kívánt táncdallam elfütyülése, éneklése mellett, gyakran a dallam nevét említik. Az elnevezés lehet helynév is pl.: marosszéki, de kapcsolódhat egy személyhez is pl.: a Kisseké.¹⁸³ A táncosok énekelhetnek és csujogathatnak is tánc közben, de "... A zenésznek úrrá kell lennie a táncosok zaján s miközben arra is vigyáz, hogy lehetőleg az éppen eléje kerülő táncolók nótájára váltson, épkézláb zenei folyamattá kell összefűznie a tánchoz való dallamokat, vigyáznia kell a táncciklus (...) arányos szerkesztésére."¹⁸⁴

Pávai István könyvének a népi tánczene előadójáról és közönségéről szóló fejezetében jellemzi a falusi hivatásos zenészeket.¹⁸⁵ Leírja, hogy az erdélyi zenészeknek gyakran több nemzetiség táncigényét is ki kell szolgálnia.¹⁸⁶ A táncdallam tulajdonjogára vonatkozóan említ egy érdekes esetet, amikor egy széki legény megvesz egy dallamot a zenésztől. Ezután, ha a zenész előtt táncol, az köteles ezt a dallamot húzni.¹⁸⁷ Ezen kívül is igyekszik a zenész az egy- egy tánctípushoz tartozó dallamokat olyan sorrendben játszani, hogy se banda ne "érezze meg" "s a táncost is magával ragadja."¹⁸⁸ Ezt a megállapítást támasztja alá a következő idézet: " A falusi népzeneészek többsége jó táncos is egyben, így vizuális úton is tartani tudja a ritmikai kapcsolatot a táncossal, amikor az olyan figurát jár, amelyekhez nem kapcsolódik hangkeltés..." de "a tánc hangzó elemeit"¹⁸⁹ is alátámasztja a zene. A primás dallamváltozatait befolyásolja a tánc, illetve fordítva. Széken például a négyes tánc kísérezenejében a kör forgásirányának megváltozásakor néhány ütemes toldalékot játszanak a megfelelő dallamsor után.¹⁹⁰ Széken szokás volt, hogy a négyes táncolása alatt, csak minden második dallamsorra énekeltek, ilyenkor a zenész kevesebbet díszítve kísérte a táncot, a közbeeső dallamsorokat viszont jobban cifrázva zenélte.¹⁹¹ A táncszók használatáról megállapítja a szerző, hogy a táncos-zenész kommunikációnak nem a legfontosabb eszköze. A "duhaj" mulatók különböző kívánságairól is szó esik, amikor a zenész gyakran megalázott helyzetbe kerülhet, főleg, ha rá

---

¹⁸¹ vö. uo. 32 o.

¹⁸² vö. uo. 36 o.

¹⁸³ vö. uo. 117 o.

¹⁸⁴ lásd. uo.

¹⁸⁵ vö. Pávai I. 1993. 173- 181. o.

¹⁸⁶ vö. uo. 174. o.

¹⁸⁷ vö. uo. 176. o.

¹⁸⁸ uo. 177. o.

¹⁸⁹ vö. uo. 178.o.

¹⁹⁰ vö. uo. 1979 o.

¹⁹¹ vö. uo.

van utalva erre a fajta pénzkeresésre. A szerző szerint ez nem annyira kellemetlen, mint ahogy a leírásokból kitűnik, mivel itt inkább az "úri" mulatás utánzásáról van szó.¹⁹²

Már ebből az összefoglalásból kitűnik, hogy a táncosok és a zenészek egymással szoros kapcsolatban álló, ugyanakkor bizonyos tekintetben szembehelyezkedő, legfontosabb szereplői a hagyományos táncéletnek. E rendhagyó viszony fenntartása biztosította tulajdonképpen a táncélet folyamatosságát. A következőkben ezt a viszonyt szeretném az előbbieknél egy kicsit árnyaltabban bemutatni, az adatközlők személyes élményei alapján. Jelen munkámban már említésre kerültek a táncosok illetve a *kezesek* zenészekkel kapcsolatos jogai és kötelességei (zenészfogadás, zenészek megetetése, irányítása stb.) és viszont. Ezért itt csak a közvetlenül a mulatság közbeni, illetve a táncfolyamatok alatti kommunikációról lesz szó. A témát a táncélet szereplőinek életkora szerint több fejezetre osztva vizsgálom.

XIV./a   A gyermekkor

A tánc hagyományozódása szempontjából fontos szerepet töltöttek be a zenészek. A jó táncos szülők gyermekei már egészen kisgyermek korban kapcsolatba kerültek házi mulatságok alkalmával a szüleiket mulattató zenészekkel és ezek, mint egykori híres muzsikusok élnek tovább az emlékezetükben.

“Mondjuk úgy, hogy édesapám...ő benne vót, de az biztos! Az öreg Náci is, s vót neki a veje Zsiga, akik a mi házunkba’... Aztán... ajaj. Nekem reszketett a szívem, ott állottam mellettük, nem mentem vona el onnan egy percet se’! Ameddig húzták édesapámnok. Édesanyám nem szerette annyira, de... idesapámnok, ha az utolsó pénze vót, azt is odaadta nekijek. Mer’ tudom, azt mondta sokszor – Látod, Sándor, most mi’ csináltál? Holnap mü kell vegyünk ezt vagy azt, de te odaadtad Nácínok. - Asszony, hallgass, me’ én veszem vissza! S inkább elment napszámbo valahová máshova és vissza...szerezze vissza a pézt, ahova kellett. De az a cigánynok nem vót, hogy... Me’ van egysze’-egysze’ a cigány, hogy... Na, ha nem fizetsz oan jól, máskor nem még húzza, nem jün el az ajtódhaz. De ük tudták, hogy Császár Sándornál le voltak ültetve az asztalhoz és megkínálvo étellel és pénzt is kapnak. Pedig vót, amiko’ azt mondta az öreg Náci - Ne fizess, Sándor! ‘Tom neked is... Úgy megelégszünk... - aszondja - ... van egy kicsi ital, egy kicsi étel. - aszondja. Me’ ök tudták, hogy ni, megvót a... Vót, amiko’ mentek haza s vótak nagygazdáná’. Aszondja - Nézd meg, éhesen megyünk haza. - Ne törődj Náci, húzzad, ho’ menjen! Erzsi menj, vágjál le egy csirkét! Csinálj e’ jo pulszkát

---

¹⁹² vö. uo. 180.o.

csirkepaprikással a *cigánoknak*. - Jaj, Sándor drága! Csukolták idesapámnok a kezeit. Tehát ezeket az élményeket én mind itt... (*mutat a szívére*) Itt vannak leírva nekem a... amiken én átéltem gyermekkoromba'. Mondom, hogy az én szüleim... főleg édesapám... „ (Kiss Zoltán „Császár”)

A gyerekek táncalkalmain általában egy-egy idősebb vagy gyengébb zenész muzsikált, Az idősebb zenészek gyakran tanították és fegyelmezték is a táncolókat, mintegy belenevelve őket abba a rendbe, ami a nagytáncon már érvényben volt. Gyakran magát a táncterminusokat is a zenész ismertette meg a gyermekekkel. A *kezes* általában az ügyesebb gyermekek közül került ki, akik így a kezes-zenész kapcsolatról már a nagytánc előtt pontos képet kaphattak.

A *kicsitánc* hangulatát, és a gyermekek viszonyát a zenészhez jól illusztrálja a következő történet:

„Vot egy *cigány* itt nálunk, palatkai vot, Pujunak hitták szegént, fiatalon elment. Aztán akkor tanultunk táncolni. Ki ahogy ment - úgy állanak sorba - ki ahogy ment a *cigány elejibe*, hogy táncoljon, ahogy tudott, úgy huzta. Ha nem tudott, ű nízte a lábát, hogy úgy huzta, és megtanultunk táncolni.” (Kenderesi Ilona „Nyúl Ilus”)

Előfordult, hogy a muzsikus figyelt fel egy ügyes táncos tehetségére:

„Én az öreg Lajasnál táncoltam is. De csak fiatal votam. Ott hátul még egyszer e' leán elővett, ho' menjünk oda előre, hogy.... Jól táncoltam! Má' kicsi koromba' jól táncoltam!... Elhattak a fiúk, me' ... eljütt Lajas bácsi... Ugyi már üsmert, me' nálunk lakatt. Akko' eljütt, s odahúzott előre. (...) A többik muzsikáltak addig a kontrávol, s a böggövel, aztán ű tovább muzsikát. Szépen muzsikát az öreg... Szép, szöke ember vot.” (Timándi Samu)

XIV./b   A nagytáncon

A fiatalok életében volt egy rövid időszak, amikor nappal már elmehettek a nagytáncre. Ekkor természetesen a zenészekkel még minimális volt a kapcsolatuk, táncolni csak akkor táncolhattak a zenész előtt, ha a nagyobbak odaengedték őket.

“Éppen mos' beszéltük evvel az Erzsi nénivel, innét a szomszédból, hogy itt is a csûrbe' *tánc* szokott lenni és itt megin' szembe velünk, itten is *tánc* szokott lenni. (...) És mondja, hogy hát

- Osztán te ezerkilencszáz-ötvennyolcban, akko' léptél be a *nagy tánca*. Volt egy Amáli néni, ott a csűrbe... 'tom jól, hogy én még oán... Tehát nállunk az vót a szokás... hát gatyábo jártunk és mezítláb voltam, s elment... Egy oán ládo volt, gabonásláda a csűrbe és oda én felültem és én odanéztam, melyik hogy táncolt, ki hogy táncolt. S van itten egy Fodor Mihály, csak "Ripa" Mihály... -nak hívják, s egysze' aszondja - Ej, kicsi "Császár", gyere ide le! Me láttom... - ő látto - ... ott játszódnak a láboid te! Neked... Ott táncolsz!... Gyere ide le! S volt egy Puju nevezetű zenész. Na, aszondta - Puju! Húzd a verbunkot! Én egy gatyábo és mezítláb... Min' körbeálltok a leginyek. És ütöttem a láboimat, hogy pirosra ütöttem üket... De nem hagytam magamat! Így felemeltek és így dobtak fel a csűrbe né! Dobtak fel a csűrbe, hogy... - Ez igen! Ne tanuljon ő tőlünk, hanem mi tanuljunk tőle! - Odajött egy Pulyka Mihály nevű, nekem az unokatestvérem és - Hû! – aszondja - Te! A bürkit! - aszondja - Te, te, te nagyon jól táncolsz, te fiú! Aztán má' én... kicsit oán szégyenlős votam... De má' más évbe... - Na, gyere fiú be a táncho! Ők engemet ingyen (ti.: hagyták táncolni), mer' ugyi akkoriba' volt amikor felvették kapálora... (ti.: a zenészeket kapáló kalákában is fizették)." (Kiss Zoltán "Császár")

A zenész előtt táncolni természetesen később is „rangot” jelentett. A zenész ilyenkor jobban tudott összpontosítani az előtte táncolóra, tudta segíteni azt. Sok visszaemlékezés szól arról, hogy szerették a táncosok, ha a zenész a *lábuk után, a lábuk alá húzta*. Annak is tudatában vannak, amit a palatkai zenészekről is számtalanszor hallottam, hogy a jó táncosnak könnyebb zenélni, mint a rossznak, mert a *gyenge táncos rontja a zenét*. Általános vélemény, hogy a kamarásiak, palatkiak, gyéresiek és a báréiak között mindig is több volt a jó táncos, mint Visában, mert azoknak jobb zenészek játszottak.¹⁹³ Jó zenész *jobb kurázst csinál, hamarább belészökik az ember a táncho!* - mondták többször a visai ismerőseim.

„Ráintettem, főleg „Gyurkucáro”, az tudta nekem... Hát az úgy *húzta* nekem, pont *a lábomra*.... Pont! De ő szerette. Aszondja, nekije könnyebb muzsikálni, mikor egy jó táncos előtte táncol. Aszondja, az nem csak *löttyög*. Így kell felfigyelni egy jó táncro! (Vót, amiko' muzsikát, de nem is nízett arra, amelyik előtte táncolt...)” (Kiss Zoltán „Császár”)

---

¹⁹³ Ugyanez vonatkozik a visai magyar táncra, ahol mindig jobb zenészek játszottak, mint a szórványosan előforduló román táncon. Kevesebb is volt a románok között a jó táncos, állítják a visaiak.

A táncosok a figyelmet igyekeztek gyakran már előre biztosítani maguknak¹⁹⁴, vagy tánc közben valamilyen gesztussal, bólintással, vagy kiáltással - *Astai mǎ!* (kb.: Ez az, te!) *Dăi-dăi-dăi!* (kb.: Adjál neki!) megköszönni, illetve további figyelemre sarkallni a zenészt.

A zenésztől tanulni a legénykorban sem volt szégyen. A visaiak nagyon jó táncosnak tartják a palatkai *cigányokat*, úgy gondolják, hogy tánc tudás nélkül nem is lehetnének jó zenészek. Mikor az egyik ismerősöm jellemezte az egyes palatkai zenészek zenélni tudását, az egyikre külön kitért: *Kár, a fiú nem táncos.*

Tánc közben mindig fontos volt, hogy a táncosok figyeljenek a zenészre, szemkontaktusban legyenek vele. Erre utalnak a különböző, térhasználatról szóló példák is. Kivétel mégis volt, mégpedig csoportosan járt legényes esetén, ilyenkor a táncosok egymásra koncentráltak.

„Hát...mind a négyen szembe', 'ztá' úgy mentek körbe. Szembe. Akárhogy ment a *tempo*, a zenész muzsikát, de ők mind szembenéztek egyik a másikkal... „ (Fodor Árpád „Denuk¹⁹⁵”)

A zenészek és a táncosok kapcsolatát talán legszebben azok a történetek mutatják be, amelyek arról szólnak, hogy a zenész az előtte táncolónak a kedvenc dallamát húzza. ...

„Vót egy tánc... arra mondták a *cigányok* - Ez az „Öreg Náci” tánc! Mindegyiknek megvót a kedvenc zenéje... nekije a tánc. A legények is választottak maguknak.” (Fodor János „Selyem”)

A zenészek anyagilag függték a táncosoktól, akik e miatt és a zenészek cigány volta miatt sem tartották őket magukkal társadalmilag egyenjogúnak¹⁹⁶, ezt ma is minden adandó alkalommal kifejezésre juttatják (*A cigány az csak cigány...*) A zenészek rendszabályozásáról szóló visszaemlékezések is példabeszédszerűen rögzítik ezt az „örök érvényű igazságot”

„Há' vót egyszer, ho' jöttek berúgva hozzánk bálba, ide ni. Ferive' vótam... *kezes*. Marci (*ti.: Kodoba Márton*) be vót rugva. Nem vertük meg... Aszondtuk neki... Kellott hat oráro itt legyen, s idejött tízre. Nyáron. Aztá' mit gondósz, nyáron tíz óra, má' éfél mindjá'. Feküdnek

---

¹⁹⁴ „Vót egyik... Béla muzsikus. (...) Gyulatelki. Annak, mikor... aszondja - Zolti fiam! Adj egy injekciót! Az egy fél liter ilyen monopol pálinka vót. Aztat, miko' behúzta, még énekelt is! (Kiss Zoltán „Császár”)

¹⁹⁵ Írd: Dănuc, jelentése kb.: Danika

le. Lányok má'... mindenki - Ó mi lesz, mi lesz? - Hagyjátok e'! - Na, gyertek, máma este nem vacsoráztok! Irány! Ennyit késtetek. Itt vót nálunk a bál... Reggel, oan öt orako... ők mennek! - Tűnjetek el! De pézt nem kaptak! - Na...! - Nem! Hány ora? Öt ora most? Na, még muzsikáltok eddig! Amit késtetek, aztot ki kell muzsikáni! A fiatalság itt vot... Szerettek táncolni, minden. Na... Oj, hogy morogtak a cigányok! Beszétek cigányul... De aztán láttod vóna, Sanyi! Bementek a csűrbe, aztá' hallottál vóna muzsikálást tőlük! Ne filj! Tuod, hogy sirt a muzsika? Hej, az anyátok keservit!" (Fodor Árpád „Denuk”)

Az igazsághoz hozzá tartozik, hogy a zenész cigányokat sokkal többre becsülik minden más (sátoros, vándor stb.) cigánynál, sőt a régi híres zenészekkel való kapcsolatra büszkén emlékeznek vissza, és ezt a minden lehetséges alkalommal különböző sztereotípiákra utalva ki is fejezik. (*Ott mindig rend volt és tisztaság... stb.*)¹⁹⁷

A magyarpalatkai zenészekkel beszélgetve kiderült, hogy gyakran előfordult, főleg lakodalmak alkalmával, hogy részeg vendégek összetörték a vonójukat, sőt a Kolozs - megyei Patán el is verték őket. Magyaroknak és románoknak egyaránt nehéz volt zenélniük, falvak között azonban volt különbség. Vajdakamaráson, Mezőkeszűn és Mezőgyéresen voltak leginkább igényesek a táncosok, hosszan húztak maguknak lassú tempójú táncokat, így a zenészek nem tudták őket kifárasztani. Szentanúja voltam, hogy egy 1998-as vajdakamarási lakodalom végére a zenészek már annyira elfáradtak, hogy a kikötött időpont előtt két órával abbahagyták a muzsikálást, azzal sem törődve, hogy nem kapják meg a kialkudott bért. Később elmondták, hogy ennek ellenére itt szerettek a legjobban muzsikálni, mert mindig itt voltak a legjobban megfizetve, és a legjobb táncosok is Kamaráson voltak. A zenélést ők nem szórakozásnak, hanem kemény munkának tekintik, amelynek ugyan lehetnek szórakoztató pillanatai, de az alárendelt szerepük, sok alkalmat ad a *parasztoknak* (saját szóhasználatukban is pejoratív jelentéssel bír ez a kifejezés) a velük szembeni durvaságokra, megalázásra. Ha többen rendelnek zenét egyszerre, általában az erősebbnek látszónak engedelmeskednek¹⁹⁸

A zenészeknek volt lehetőségük, hogy néhány percre kicsit kibújjanak az alárendelt szerepkörből. Idősebb zenészek, mintegy megelőzve a ráadást, a pár végén felszólították a táncosokat, hogy menjenek pihenni. Tánc közben gyakran megpróbálták kifárasztani a táncosokat.

---

¹⁹⁶ vö. Kőnczei Árpád szóbeli közlése 1999 nov. 29-én. K. Á., a Bodzafa népzenei együttes tagjaként 1978-80 között gyakran zenélt visai bálokban. Azért fogadták meg őket, mert olcsóbbak voltak, mint a cigány zenészek. Megfigyelése szerint a *cigányokkal* sokkal keményebben bántak a visaiak, mint velük.

¹⁹⁷ „Nem nézték le a *cigányokat!* Aki jól tudott zenélni, akko' is vót tekintélye, Sanyi! Aja! Nem vótak azok lenézve! Még ugyan is jártok, hogy aztá' melyik a híresebb bandát fogadja meg!" (Fodor Árpád „Dănuć”)

„Vót... *szirbán valcer*, hogy... úgy léptünk, s aztán úgy forgunk körbe... De aztán van, amiko' aztat sűrűn húzzák, nagyon sűrűn. De én nem *hagytam el* soha, főleg Zsuzsival. Én soha, hogy abból kidögöljek. Nem! Én aztot végigtáncoltam. Pedig a *cigán'* olyankor még ízélte, ho' lássó, ho' melyik bírja ki! Melyik fogja most aztot kibírni..." (Kiss Zoltán „Császár”)

A táncház és tulajdonképpen az egész táncélet irányítói a *kezések*, akik megfogadják a zenészeket és attól kezdve ők *parancsolnak* nekik. Ha a *kezések* határozottak voltak, nem történt semmi baj a *táncon*, a mulatság fennakadás nélkül zajlott le és a zenészek is megkapták a járandóságukat.

„Hát az a feladata vót, hogy a zenészt ne bántso senki. Nem vót szabad, hogy - Na, most nekem ezt muzsikálj, nekem azt muzsikálj! - ezt nem engedték a *kezések*, mer ők... parancsótak a zenésznek... (Papp Sára „Palanyec¹⁹⁹”)

A tánczene folytonossága, a dallamok megfelelő sorrendje főleg a zenészek tudásától függött²⁰⁰, mégis előfordul és ma is előfordul, hogy tánc közben lassabb tempót, más zenét kérnek, vagy egy-egy táncot megismételtenek. Ilyenkor általános vélemény szerint illet és illene (főleg lakodalomban) *csubukot*²⁰¹ adni, saját megfigyeléseim szerint azonban ez csak a legkritkább esetekben fordult elő. A zenészekkel általában románul kommunikáltak és kommunikálnak ma is.

XIV./c   A házasok táncélete

Szokás volt, hogy a régi *kezések* a zenészek ingyen *muzsikálták ki* a lakodalmát. A házas élet folyamán egyre kevesebb lehetőség jutott a táncra, így a zenészekkel való kapcsolat ápolására is. Éppen ezért figyelemre méltó, hogy a most aktív zenészek milyen pontosan ismerik egy-egy jó táncos szokását, figuráit, kedvenc dallamát és tempóját. Ugyanez természetesen fordítva is igaz. Egy márokházi táncfilmezés egyik legszebb jelenete az volt mikor egy palatkai zenész és egykori *kezese* hosszú évek után találkoztak, megölelték és

---

¹⁹⁸ Magyarpalatkai zenészek 1999 nov.12-én

¹⁹⁹ Írd: Palaneț, jelentése: kenyértésztából sült lángos

²⁰⁰ "Akkor ezeknek a palatkai zenészeknek nagyon sok tánczenéjük vót, amit ők komponátok...Igaz, hogy ők azt dógózták minden nap... Itt nem parancsolt senki a zenésznek, hogy mit húzzál, csak mikor akarta *vátóztatni*. Másko' azt mondta, hogy - Na, *kezd meg a párt!* - akko' ü kezdte meg. Aztán olyan zenéket *húzott*, amiket... akart. (Fodor János „Selyem”)

megcsókolták egymást, majd mulatni kezdtek. Egyébként szokás, hogy a rég nem látott zenészeket az asszonyok valósággal lerohanják és összecsókolják.

Jaj! Ho' jütt Palatkáru a leghamarább a legelső *muzsikás*... U' mondták neki...Hendri. Jaj, Istenem! Pedig én is... Én nem csókolom a *cigányokat*, semmit! De aztat megcsókoltam. Ugy huzták, aszíttem, hogy a szivem szakad... Juj, Istenem! Milyen szipen huzták! Szip *cigányok!* Tiszták! (...) - Na... - mondam - Vilmus, te a legjobb *cigányokat* hoztad! Akko' vót a legjobb. Áj! Milyen jól muzsikáltok... Hogy nem *ültek* vón', vaj e' hétig is! (özv. Timánda Anna „Császár Ankuca”)²⁰²

Általában az ilyen kapcsolatot mindkét fél tartja, gyakran egészen az egyikük haláláig. Érdeklődnek egymás sorsáról, tudnak egymásról... Tudomásom van egy mezőgyéresi jó táncosról, aki a kedvenc zenésze halálakor egy borjút ajándékozott a torba.

„...ott mentek a zenészek keresztül az erdőn Palatkára. S az öreg „Bika”²⁰³ ott szántott két tehénnel. Pont oda összetalálkoztak. Itt ni a szőlő alatt... ahogy mentek ki a faluból az erdő fele. Akkor a zenészek ott... Má' ismerték. Ott helybe' *huztak* neki egy *táncot*. *Elhagyta* az eke szarvát, a teheneket és ott járt egyet, ott az úton. Igen... olyan vót. (Fodor János „Selyem”)

A jó zenészeknek is sokáig fennmarad a hírük, az idősebb generáció tagjai gyakran emlegetik őket, néha még hiedelemszövegek is kapcsolódnak hozzájuk.

Igen, hogy oan *lödércesek* (ti.: a zenészek)... mit tudom én, hogy... Osztán a leginyek nem hatták, hogy vigyék haza a *muzsikát*²⁰⁴, hogy vosárnap jüjjen. Vasárnap jüjjen újra *muzsikálni*. Ők kérem, miko' mentek haza, vették a *muzsikákat*, s tették nálunk így ni a kemencére (...) Me' nálunk vót a *tánc*. (...) Aztán odaakasztották a *muzsikákat*. A szegbe. S miko' meghalt...

---

²⁰¹ Írd: ciubuc, jelentése: borraivaló. „Ez vót az ü (ti.: *Szölősi Miklós*) kedvenc tánc, miko' ment a zenész elé. Pláné, hogy ha tett a *nyírenyübe* is valamennyit, *húzták* neki. (Fodor János „Selyem”)

²⁰² 1998 őszén egy vajdakamarási lakodalomban hasonló jeleneteket figyeltem meg. Ezt a hangulatot egy Bohumil Hrabalnál olvasott novellarészlet érezteti számomra a legjobban. "Pont a sörgyárnál kezdtek el játszani. Az összes asszony kiszaladt... oda, ahová a vándorzenészek mentek... az asszonyok és a gyerekek körülülték őket, nézték a zenészeket, és nem tudtak betelni a látásukkal, annyi érzéssel játszottak, ...hogy azok az asszonyok is, akik állandóan nevettek, elkomolyodtak, elhallgattak, valahogy megszépültek attól szomorúságtól, amit a vándor zenészek ébresztettek bennük..." Hrabal, B. 2000.190.o.

²⁰³ Írd: *Bicã*, jelentése: gyermekkorában *Micã*-nak (ti.: Kicsikének) becézték, ebből alakult ki a *Bicã* ragadványnév.

²⁰⁴ A hegedű gyakran *muzsikának* mondják.

az az ember, Lajos bácsi. (ti.: a primás) Há'...peng, peng... Min' pengett a *muzsika* a szegen." (Timáncdi Samu)²⁰⁵

XIV./d Saját megfigyelések

A táncszók vizsgálatánál²⁰⁶ kiderül, hogy vannak *rikatozások* (táncszók), melyek a zenészekre vonatkoznak. Általában biztató célzattal használják őket, sőt "ellenszolgáltatásként" a nők részéről tréfás felajánlközást is tartalmaznak, pl.: "Húzzad édes muzsikásom, mert én neked megszolgálom. Megszolgálom, megpróbálom, hogy egy éjjel veled hálok."²⁰⁷ A tánc közbeni térhasználatra vonatkozik a : "Karikára leginyek, jaj de lassan veritek..." a következő pedig a zenészekre: "Fekete vagy mind az üst, kürtön jüttél, mind a füst."²⁰⁸ A *rikatozás* tánc közbeni fontosságáról egy báréi filmfelvétel elemzésekor győződtem meg. A román *de á lungu* (kb.:hosszan, hosszasan) terminus egy asszimetrikus, lassú páros táncot jelöl, amelyet a párok egymás mögött sorban elhelyezkedve táncolnak. Erre a táncra (és minden általuk román táncra) használják még általánosan a *zsok románeszk*²⁰⁹ megjelölést is, ami azonban a *de á lungu* már nem kötött figurakincsű és térhasználatú változatára is utalhat. A filmen látható táncosok közül egy asszony a *de á lungu* közben, a „*Drág mi zsokul románeszk...*”²¹⁰ - kezdetű *rikatozással* mintegy jelzi a zenészeknek, hogy a másik táncot szeretne táncolni, a zenészek erre azonnal dallamot váltanak, a táncosok pedig improvizált táncba kezdenek.

Egy 1997-ben készült egyetemi szemináriumi dolgozatom²¹¹ egy visai lakodalomban végzett proxemikai megfigyelés eredményeit tartalmazza. Ebből kiderül, hogy a zenész előtti térhasználati forma, amikor *sort állnak* a táncosok, még ma is élő hagyomány, de erre csak akkor kerül sor, ha már túlságosan sokan vannak a táncoló párok ahhoz, hogy mindegyikük egyszerre táncolhasson. Ha idősebb táncosok kerülnek a zenész elé, gyakran lassabb zenét kérve megállítják néhány pillanatra a muzsikást, ha azonban egy, a zenész által is jól ismert és elismert táncos közeledik a zenész felé, ő már figyel rá, felveszi annak ritmusát és készül, hogy a kedvenc dallamát húzza. A táncos ezt gyakran pénzzel honorálja, de van, amikor csak egy köszönő gesztussal, fejbólintással. Különösen a vastaghúros dallamok állnak

²⁰⁵ Hiedelemtört. Vö. Sárosi B. 1996 19 o.

²⁰⁶ Békési T. 1998

²⁰⁷ vö. u.o. 9. o.

²⁰⁸ vö. u.o. 7. o.

²⁰⁹ Táncterminusokat lsd.: fent

²¹⁰ „*Drag me jocul romănesc...*” (kb.: Szeretem a román táncot...)

²¹¹ Varga S. 1997.

nagy becsben, ezek illetik meg a jó táncosokat. A szóló legényesek esetén a táncos közvetlenül a zenész előtt, a zenésznek táncol, míg mögötte egy félkörben a táncot bámulók helyezkednek el. Különösen figyelemre méltó, hogy ilyenkor a zenész a zenei hangsúlyokkal mennyire segít a táncosnak az ütemek lezárásakor, bokázáskor illetve igyekszik kiemelni az *ütéseket*. Ez a páros táncok közbeni csapásolásnál is így van. Ez a megkülönböztetett figyelem azonban nem csak a jó táncosokat illeti meg. Megfigyelésem szerint egy-egy gyengébb tánc tudású, de jó anyagi és/vagy társadalmi helyzetben lévő táncost is megtisztelik ily módon a zenészek, sőt az sem mindegy, hogy az előttük táncolóknak milyen kiállása, megjelenése van. Arra is láttam példát, hogy egy kivételesen *jó táncú*, de alacsony, gyenge testalkatú, a falu társadalmából nem kiemelkedő táncosnak zenélés közben egyszerűen hátat fordítottak a zenészek. Táncfilmmezések során előfordult, hogy a gyengébb táncosnak csak "cincogtak" a zenészek, mintegy kifigurázva annak ügyetlenségét. A zenészek elmondása szerint nem csak a hangot adó mozdulatokra kell figyelniük, hanem magára a tánc lüktetésére, a táncos mozgásának folyamatára. Ezt a vizuális alapon nyugvó *tánc alá muzsikálást* megkönnyíti az, hogy a falusi zenészek legtöbbször jó táncosok.²¹²

1999 augusztusában, egy visai lakodalom alkalmával megfigyeltem, hogy a zenészek a tiszteletüket nem csak tánc közben igyekeznek kifejezni. A lakodalmas menet a volt szövetségi brigádos (Fodor János „Selyem”, egy köztisztviselőben álló, *nagy táncú* ember) háza előtt haladt el. A zenészek észrevették a kapuban könyöklő gazdát és köszönésképpen, a muzsikálást abba sem hagyva, szinte egyszerre hajoltak meg a zene ütemére, mire János bácsi visszaintett nekik. Később kiderült, hogy ő is fontosnak tartja a jó kapcsolatot a zenészekkel. A mulatság színhelyére belépve elsőként szorított kezet velük. Elmondta, hogy táncrendelésnél, ha pénzt ad, akkor ügyel rá, hogy mind a két primásnak adjon pénzt, lehetőleg egyforma összeget, *mer' akko' már mind a kettőbe' jobb virtus van*, és jobban zenélnek, mintha fenyegetnék őket.

A zenészek és a táncosok közötti távolság is gyöngíti a köztük lévő kapcsolatot. A zenészek ilyenkor nincsenek a táncosokkal testközelségben, gyakran egymás felé fordulva bezárják a kört, ahonnan impulzusok érhetik a táncost. Az igényesebb táncosok ilyenkor szólnak a zenésznek, vagy az ujjukkal megfenyegetik őket. Szűk helyen viszont a táncosok hangulata gyorsan emelkedik, mikor elkezdnek *sort állni* és *rendre táncolni* a zenész előtt, akkor a muzsikások már nem tehetik meg, hogy ne figyeljék az előttük táncoló(ka)t, mivel ekkor ők is az éppen előttük táncolók kerülnek a figyelem középpontjába.

---

²¹² vö. Pávai I. 1993. 178. o.

Természetesen a táncosnak is figyelnie kell a zenére, annak ritmusára, de dallamaira is. Idősebb (65 éves ill. öregebb) visai táncosoknál megfigyelhető, hogy a lassú páros tánc *cigánytánc* vagy *lassutánc* táncolásakor, igyekeznek úgy forgásirányt váltani, hogy az egybeessen a zene tempójának, a dallam végén bekövetkező gyorsulásával. Ezt a hangsúlyt a primás is jelzi a mozdulataival.

A vizuális kapcsolat fontosságát a legjobban a visai és környékbeli románok táncrendjében a párkezdő lassú páros tánc, a *zsok románeszk* és a ritka legényes a *románeste in pontur* használata példázza. Ritmusukat tekintve a két tánc nem különbözik egymástól, csupán dallamkincsükben és tempójukban. A *románeste in pontur* a *zsok románeszk* -ből három lehetséges módon *fejeződhet ki*.

A A zenész magától *átfordítja* a páros táncot legényesre, ilyenkor a férfi táncosnak választania kell, vagy folytatja a páros táncot, immár gyorsabb tempóban, (Visában szokás volt, hogy legényes zenére is táncolnak páros táncot), vagy *nekifog a legényesnek*, a párjára támaszkodva, illetve a zenész előtt szólózva.²¹³ Ezután a zenész folytathatja a lassú páros táncot, vagy gyorsabb páros táncot, *szökőst* kezdhet el húzni.

B A táncos rászól a zenészre, hogy: *Rupel in pontur*²¹⁴ A zenész (sokszor a páros tánc zenéjét le sem húzva) azonnal elkezd a legényest muzsikálni.

C A férfi elkezdi figurázni a zenész előtt, a párjával még összefogózza. A zenész a figurák tempójának megfelelően, a páros tánc dallamát átfűzi egy legényes dallamba. Mikor a táncos *kifigurázta* magát, a zenész ügyesen visszaáll az eredeti dallamra és tempóra, vagy elkezd a *szökőst*.

XV. Összefoglalás

A fenti adatokból kiderül, hogy a táncos-zenész kapcsolat rengeteg apró, finom mozzanattól áll össze, amelyek pozitív illetve negatív irányba is terelhetik ezt a viszonyt. A két fél még pillanatokra sem válik egyenrangúvá, ezt jelzi az a tény is, hogy a zenészt csak akkor magázták a táncosok, ha valóban öreg és híres primásról volt szó. Ez nagyrészt a zenészek szolgáltató szerepe miatt lehet így. Nem lehet azonban figyelmen kívül hagyni azt a tényt sem, hogy a falusi zenészek általában cigány származásúak, és mint ilyenek, soha nem

---

²¹³ Egy megrendezett táncalkalom felvételén a táncos egy román lakodalomban készített hangfelvételre táncolt, amin a C eset hallható. A táncost ez láthatóan megzavarja, hiszen nem kezdett el figurázni, a zenész mégis legényesbe vált át. Rögtön otthagyja a párját (lásd. A eset), de a legényes csak néhány ütem erejéig tart, a zenész gyorsan *szökőst* kezd zenélni.

²¹⁴ *Rupel in ponturi!* (kb.: Szakítsd át pontozóra!)

váltak a falusi társadalom egyenjogú tagjává. Terepmunkám alatt a magyar és a román adatközlők gyakran figyelmeztettek, hogy ne bízzak a cigányzenészekben, mert "A cigány mindig cigány!" Természetesen igaza van Sárosi Bálintnak, mikor leírja, hogy a zenei szolgáltatás általában nem tartozik a megbecsült foglalkozások közé.²¹⁵ Egy visai parasztember összetört hegedűjét a saját gyermekei nem hagyták, hogy megjavíttassa, mert a faluban minden zenészt *cigánynak* hívtak, ha történetesen magyar volt is az illető, és ők ezt szégyellték. Ennek ellenére a parasztszervezetek illetve egyéb zenekarok soha nem estek hasonló elbírálás alá, mint a cigánybandák.²¹⁶ A falusi parasztszervezet egyenrangúnak számított a mulatság többi résztvevőjével, nem éreztették vele, hogy, mint kulturális igényt kiszolgáló személy, alárendelt viszonyban állna velük, és nem is volt hajlandó minden követelésnek eleget tenni sőt, idősebb lévén a táncosoknál, alkalomadtán rendet is teremthetett a mulatságban.²¹⁷ A cigánybandák lenézettsége véleményem szerint inkább összefügg a nemzetiségi hovatartozásukkal, mintsem a zenei szolgáltatás alacsony rangjával. (A cigányok alacsony státuszáról a falu társadalmában lásd. irodalomjegyzék²¹⁸)

Kevés igazán kiélezett, tettlegessé fajuló helyzetre emlékeznek a visaiak, a legtöbb adat inkább a zenészekkel való jó kapcsolatot látszik alátámasztani.

Az is megfigyelhető, hogy a férfiak és a nők másképpen viszonyulnak a zenészhez. Az asszonyok sokkal szabadabban viselkedhettek, mint a lányok. Lakodalom alkalmával előfordul, hogy a zenészeket szájon csókolják. (lásd. fent, valamint még korábbi utalások a táncszók szerepére) A lányok egy évben egyszer, nagyobb fonókaláka vagy fonó bál esetén fogadhatnak maguk zenészt átvéve így a férfiak szerepét. Egyébként a táncalkalmakat kizárólag a férfiak, főleg a kezesek irányítják. Ritka esetben kimuzsikáltatják a zenésszel azt a lányt, aki szerintük megsértette őket. A cigányzenész ennek mindenkor eleget is kellett tennie, a parasztszervezetek itt is viselkedhettek a saját normáik szerint.²¹⁹

A zenész általában igyekszik kedvére muzsikálni a táncosnak (a kedvenc dallamát húzza, igazodik az üteméhez, mikor előtte táncol stb.), így a táncosnak is jobb kedve lesz, igyekszik jobban és pontosabban táncolni, ezzel segítve a zenészt. Tehát, ha a zenész maximálisan kiszolgálja a táncost, akkor ezáltal a saját munkáját könnyíti meg, másrészt ezzel mintegy biztosítja a táncossal a már fennálló jó kapcsolatát, ami egy másik alkalommal "megtérülhet". A táncosokat megkérdezve kiderül, hogy egy gyengébb táncos is sokkal

---

²¹⁵ vö. Sárosi B. 1996. 13.o.

²¹⁶ vö. Ratkó L. 1996. 180-181. o.

²¹⁷ vö. Ratkó L. 1993. 180-181. o.

²¹⁸ Görög V. 1993. 98-118. o.

²¹⁹ vö. uo.

jobban tud a *cigány után menni*, mintha magnófelvételre táncolna, ami a táncfilmezések során egyértelműen kiderül. A jó táncos, mulató ember viszont még jobb teljesítményre sarkallja, ha a zenész a *lába alá muzsikál*.

„Habár én nem nagyon kedvelem a kazettát... Nem eredeti... Szóval nem él... a személy, aki zenél. Lehet *utánno boldogulni*, de mégis más érzés, amikor látom a zenészt és ő nekem... (*Könnyebb zenész után táncolni?*) Persze. Igen. Még enged ű is! Me' hogy ha má' idős vagyok, ekezek a kazetta után, az nem nézi, hogy én hány éves vagyok, hogy én bírok, vagy nem bírok. De, ha Marcinak azt mondom... Csak intek neki, s akkor tudja, hogy, na... e' kicsit lehet ritkábban. Vagy a kazettának nem mondhatom, hogy (...) a *batutát* a vastag húron...!” (Fodor Kiss Mihály „Pulyka”)

A táncos-zenész kapcsolatot vizsgálva megállapíthatjuk, hogy formális és informális elemekből épül fel. Formális, hiszen a legények és a zenészek közötti szerződés, valamint a különböző szokások (pl.: kötelező, de a megállapodásban nem rögzített juttatások) teszik azzá. Ebből a szemszögből nézve a táncosok általában egy, vagy két közvetítő személyen, a kezeseken keresztül, illetve azok felügyeletével érintkeznek a zenésszel. Ezek a formális megkötöttségek azonban csak részben jellemzik, illetve formálják a kapcsolatot. Ahhoz ugyanis, hogy minél tökéletesebb táncos és zenei, tehát „művészi alkotás” jöjjön létre, vagy hogy tánc lehetőleg zökkenőmentesen folyjék, szükség van az összes táncos és a zenészek között, szellemi és lelki síkon egy olyan kommunikációs kapcsolatra, amelynek elemei annyira természetesen a tartoznak a táncélethez, hogy erről az adatközlők csak ritkán beszélnek. Ezen elemek egy része (pl.: a jó zenészekről már családi körben is hallanak a gyermekek) kiszűrhetők a különböző visszaemlékezésekből, más részét csak a résztvevő megfigyelések során lehet megfigyelni és célzott kérdések segítségével lehet értelmezni. Egy jól működő táncos - zenész kommunikáció alapfeltételeit, illetve működési elveit hat csoportra osztva mutatom be. (A / jel jelentése = és/vagy)

- I. Összeszokott zenészek és táncosok (feltétel)
- II. A zenészek hallják, „érezkelik” egymás hangszerkezelését, a kontrás és a bőgős megosztott figyelemmel követi a táncost / a primást
- III. A primás a fülével figyel a kíséretet, vizuálisan a táncost
- IV. A táncos hallja a zenét, vizuálisan általában csak a primást figyel, alkalomadtán szóval/gesztussal utasítást küld neki

- V. A zenészek észlelik az utasítást, így a primás (dallam / ritmus / tempó-) váltását a kíséret már felkészülve várja.
- VI. Ha a primás a táncostól függetlenül akar váltani, azt egy gesztussal (megfordul, ránéz a többiekre, felgyorsítja a zenét, felemeli a hegedűt, feláll stb.) jelzi a kíséretének. Ugyanígy jár el, ha a kíséretben hibát észlel.

Ez a kommunikáció (a mulatságban) nem teljesen egyenrangú felek között zajlódik le, hiszen láthatjuk, hogy a zenész igyekszik maximálisan kiszolgálni a táncost, egy bizonyos határig engedelmeskedik az utasításainak. Így azonban egy olyan hangulatot, kedvet teremt a tánchoz, amikor már a táncos is önkéntelenül segítségére van a zenésznek, azzal, hogy igyekszik jobban, pontosabban táncolni. A fent említett alá- és fölérendeltség annyira finomul az informális elemek hatására, hogy szinte kiegyenlítődni látszik. Ez már elfogadható a zenészek számára is. Ebből az elemzésből talán kitűnik, hogy a táncos-zenész kapcsolat fontos, éltető eleme volt annak a paraszti táncagyománynak, amely az 1960-as évekig élt és nyomaiban még ma is megfigyelhető az erdélyi Mezőség falvaiban.

XVI. Melléklet

I. Adatközlők²²⁰

Magyarpalatka²²¹:

Kodoba Béla (1944-1999); Kodoba Márton (1943-2003); Kodoba Florin (1977) ; Kodoba Lőrinc (1947); Moldován István (1943); Kovács György “Puki” (1941); Boldi János “Nelu”(1954, Mezőpete)

Visa:

Chira Erzsébet “Bendi” (Nagy, 1912-2003); Chira Mária “Kuli” (Lovász, 1942);özv. Fodor Anna (Szőlősi,1926); Fodor Árpád “Denuk” (1943); Fodor Erzsébet “Selyem” (Fodor, 1938); Fodor Kiss Mihály “Pulyka” (1937); Fodor Mihály “Jakab” (1938); Fodor János “Selyem” (1932); Fodor József “Öreg” (1907-2001); Gáspár Albert (1925-2003); Gáspár József (1917-2000); Kenderesi Ilona “Nyúl Ilus” (Fodor, 1931); özv. Kiss Ágnes “Gáspár Pista Ágnis” (Gáspár, 1923); Kiss Zoltán “Császár” (1943); Kiss Zoltán “Kocsmáros” (1940); László Sándor “Pulyka” (1944); László Zsuzsanna “Kuli” (Lovász, 1944); özv. Lovász Anna “Kuli” (Nagy, 1941); Lovász Ferenc “Kuli” (1948); Lovász György “Kuli” (1935-1997); Mureşan Ioan “Rántás” (1919); özv. Nagy Amália (Kiss, 1918); Nagy Miklós “Bendi” (1923); Papp András “Buba” (1938); Papp József “Malvin” (1941); Papp (Papp) Sára “Palanyec” (Papp, 1941); Papp Zsigmond “Karikás” (1921); Pop Viorica “Rica” (Tuluc, 1935); özv. Timándi Anna “Császár Ankuca” (Kiss, 1918-1999); Timándi Samu (1919, Mezőgyéres)

---

²²⁰ Itt csak azokat az adatközlőket sorolom fel, akiktől a jelen dolgozatban felhasznált adatok származnak.

²²¹ A palatkai zenészek általában magyar nevet adtak a gyermekeiknek, sok közülük református vallású is volt. Ezért a neveiket magyarul, a magyar helyesírás szabályai szerint közlöm.

XVII. Felhasznált irodalom

Árendás Péter

- 1992** *A magyarpalatkai banda. Tanulmány egy mezőségi falusi bandáról.*
Diplomadolgozat. ELTE Tanárképző Főiskolai Kar, Ének - Zene - Karvezetés
Tanszék. Bp.

Balázs Éva

- 1939** *Kolozs megye kialakulása.* Bp.

Balogh Ildikó

- 1996** *Melegföldvár táncélete és táncai.* Diplomadolgozat. Magyar Táncművészeti
Főiskola Néptáncpedagógiai Tanszék. Bp.

Benkő József

- 1999** *Transilvania specialis. Erdély földje és népe.* I. Kriterion Könyvkiadó.
Bukarest-Kolozsvár

Békési Tímea

- 1999** *Visai táncszók téma szerinti csoportosítása.* Diplomadolgozati konzultáció.
1999-2000/I. szem. Nagy Ilona szeminárium. PTE. Pécs

Busai Norbert

- 2000** *A magyarpalatkai zenészekről. Kodoba Béla emlékére.* Diplomadolgozat.
Magyar Táncművészeti Főiskola Néptáncpedagógiai Tanszék. Bp.

Csáky Imre

- 1998** *A Magyar Királyság Vármegyéinek Címerei a XVIII-XIX. Sz.-ban.*
Corvina Kiadó. Bp.

Csánki Dezső

- 1913** *Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában.* MTA. Bp.

Csorba János

2001 *Bár emlékezete maradjon meg...* Magyar Könyvklub. Bp.

Entz Géza

1996 *Erdély építésze a 14-16. században.* Az Erdélyi Múzeum Egyesület kiadása.
Kolozsvár

Erdély Térképe és Helységnévtára

1993 Kiadja a DIMAP. Bp.

Faragó József

1946 *Tánc a mezősegi Pusztakamaráson.* Kiadja a Bolyai Tudományegyetem
Néprajzi Tanszéke. Kolozsvár

1947 *Betlehemezők és kántálók Pusztakamaráson.* In: Erdélyi Néprajzi
Tanulmányok 7. Kolozsvár

Faragó József - Jagamas János

1974 *Romániai magyar népdalok.* Kriterion Kiadó. Bukarest

Filep Antal

1982 *Szombatosok.* Szócikk a Magyar Néprajzi Lexikon V. 80. oldalán.
(szerk.: Ortutay Gy.) Akadémiai Kiadó. Bp.

Glatz Ferenc (szerk.)

2001 *Magyar Nagylexikon.* XIII. kötet. Magyar Nagylexikon Kiadó. Bp.

Görög Veronika

1993 *A megvetés természetrajza.* In: Cigány Néprajzi Tanulmányok 1. szerk.: Bódi
Zsuzsanna, 98-118. o. Mikszáth Kiadó. Salgótarján

Gyalay Mihály

1997 *Magyar igazgatástörténeti helységnévlexikon.* I. Egeler Kft. Bp.

Gyóri Klára

1975 *Kiszáradt az én örömem zöld fája.* Sajtó alá rendezte: Nagy Olga. Bukarest

Hrabal, Bohumil

1998 *A sumavai zenészek.* In: *Díszgyász 190-200.* o. Európa könyvkiadó, Bp.

Incze Lajos (szerk.)

1887 *Névkönyv az Erdélyi Ev. Ref. Egyházkerület számára.* 1888./31. évf. Nyomatott Ormós Ferencnél. Kolozsvár.

Járdányi Pál

1943 *A kidei magyarság világi zenéje.* Kolozsvár

Kallós Zoltán

1964 *Táncgyománnyok egy mezősegi faluban.* In: *Tánc tudományi Tanulmányok* 1963-1964. 235-252. o. Bp.

1973a *Balladák könyve.* Bp.

1973b *Tánc- és lakodalmi kiáltások.* In: *UTUNK* évkönyv. 106-121.o. Bp.

Karácsony Zoltán

1995 *Az inaktelki Gergely János táncra vonatkozó visszaemlékezései.* In: *Tánc tudományi Tanulmányok* 1994-1995. 153-166. o. Bp.

Keszeg Vilmos

1999 *Mezősegi hiedelmek.* Mentor Kiadó. Marosvásárhely

Kézdi Gábor - Kertesi Gábor

1999 *A cigány népesség Magyarországon.* Socio-typo. Bp.

Kiss Lajos

1988 *Földrajzi nevek etimológiai szótára.* Akadémiai Kiadó, Bp.

Kocsis Rózsi

- 1988 *A megszépült szegénység.* Sajtó alá rendezte: Nagy Olga. Kriterion könyvkiadó.
Bukarest

Dr. Kós Károly

- 2000 *A Mezőség néprajza I-II.* Mentor Kiadó. Marosvásárhely

Kósa László - Filep Antal

- 1980 *Mezőség.* Szócikk a Magyar Néprajzi Lexikon III. 605-606. oldalán. (szerk.:
Ortutay Gy.) Akadémiai Kiadó. Bp.

Köpeczi Béla (főszerk.)

- 1988 *Erdély története.* Akadémiai Kiadó. Bp.

Lajtha László

- 1954a *Széki gyűjtés.* Editio Musica. Bp.
1954b *Szépkenyerűszentmártoni gyűjtés.* Editio Musica. Bp.

Makkai László

- 1942 *Szolnok-Doboka megye pusztulása a XVII. sz. elején.* Kolozsvár

Martin György

- 1970 *Mezőségi férfitáncok.* In.: Táncművészeti Értesítő 2.sz. 20-34.o.
1973 *Legényes, verbunk, lassú magyar. Szempontok az erdélyi férfitáncok
összehasonlító kutatásához.* In.: Népi Kultúra-Népi Társadalom VII. 251-
290.o. Bp.
1977 *A táncos és a zene. Tánczenei terminológia Kalotaszegen.* In: Népi Kultúra -
Népi Társadalom IX. 357-389. o. Bp.
1986 *A mezőségi sűrű legényes.* Magyar Népművelési Intézet. Bp.
1997 *Magyar táncdialektusok.* In.: A magyar nép és nemzetiségeinek
táncgyománya. (szerk.: Felföldi L. - Pesovár E.). Planétás Kiadó. Bp.

Mikó Imre

- 1932** *Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés.* In.: Az Erdélyi Fiatalok Falu füzetei 4. Az Erdélyi Fiatalok Kiadása. Cluj-Kolozsvár

Nagy Olga

- 1968** *A három táltos varjú.* Mezőségi népmesék. Bukarest
- 1976** *Széki népmesék.* Bukarest
- 1977** *Paraszt dekameron.* Bp.

Novák Ferenc

- 1998** *Szék táncai és táncélete a XX. Sz. első felében.* In: A széki hangszeres népzene. (szerk.: Virágvolgyi M. - Felföldi L.). Planétás Kiadó. Bp.

Orbán Balázs

- 1868** *A Székelyföld leírása.* Bp.

Pálfy Gyula

- 1982** *A zenészfogadás egy módja Vajdakamaráson.* In: Zene, tánc...81-96.o.
- 1987a** *Egy mezőségi falu táncélete.* In: Tánc tudományi Tanulmányok 1986-1987.o. 261-287.o.
- 1987b** *Négy vajdakamarási sűrű legényes.* In: Ethnographia XCVIII. 304-309.o.
- 1988** *Egy mezőségi falu tánckészlete.* In: Zenetudományi Dolgozatok 1988. 263-275.o.

Pávai István

- 1993** *Az erdélyi és a moldvai magyarság népi tánczenéje.* Kiadja: Teleki László Alapítvány. Bp.

Pesovár Ferenc

- 1997** *Táncélet és táncos szokások.* In: A magyar nép és nemzetiségeinek táncgyománya. 15-70. o. szerk.: Felföldi L. - Pesovár E. Planétás Könyvkiadó, Bp.

Petelei István

- 1884** *Úti jegyzetek.* Bp.

Ratkó Lujza

1996 „Nem úgy van most, mint volt régen...” *A tánc, mint tradíció a nyírségi paraszti kultúrában.* Nyíregyháza - Sóstófürdő

Sárosi Bálint

1996 *A hangszeres magyar népzene.* Püski Kiadó. Bp.

Sebő Ferenc

1997 *Népzenei olvasókönyv.* Planétás könyvkiadó, Bp.

Tagányi Károly - Dr. Réthy László - Pokoly József

1901 *Szolnok - Doboka vármegye monographiája.* I-IV. Deés

Tonk Sándor

2000 *Táj és ember az erdélyi Mezőségen.* In: Táj és történelem. Tanulmányok a történeti ökológia világából. 142-155. o. szerk.: R. Várkonyi Ágnes. Osiris Könyvkiadó. Bp.

Tóth Pál Péter

1999 *Szórványban.* Püski Kiadó. Bp.

Történelmi Világtalasz

1997 Kiadja a Cartographia Kft. Bp.

Varga Sándor

1997 *Térhasználat egy mezőszégi lakodalomban.* Szemináriumi dolgozat. 1997-98./I. szem. Nagy Zoltán: Terepmunka c. szemináriuma. PTE. Pécs

Virágvölgyi Márta - Felföldi László

2000 *A széki hangszeres népzene. Tanulmányok.* Planétás Kiadó. Bp.

Wass Albert

2001 Kard és kasza. Mentor Kiadó, Marosvásárhely

Tartalomjegyzék

I.	Bevezetés	2.o.
II.	A faluról és lakosságáról	3.o.
III.	Az erdélyi Mezőségről általában	3.o.
IV.	Történelmi áttekintés	5.o.
V.	Szakirodalmi áttekintés	9.o.
VI.	A terepmunkáról	10.o.
VII.	A <i>nagytáncról</i>	12.o.
VIII.	A tánc szervezőiről és szervezéséről	13.o.
IX.	A résztvevőkről	19.o.
X.	A <i>kicsitáncról</i>	20.o.
XI.	A zenészekről	24.o.
XII.	A térhasználatról	27.o.
XIII.	A táncokról	28.o.
XIV.	A táncos-zenész kapcsolat „informális” elemei	29.o.
XIV./a	A gyermekkor	32.o.
XIV./b	A nagytáncon	33.o.
XIV./c	A házasok táncélete	37.o.
XIV./d	Saját megfigyelések	39.o.
XV.	Összefoglalás	41.o.
XVI.	Melléklet	45.o.
XVII.	Felhasznált irodalom	47.o.